

Knud Høgsbro Østergård

Træk af Filskov Sogns Historie

Her lå Østergård kirkegård
Slægternes ve og våde
er gemt i tro på Guds Nåde.

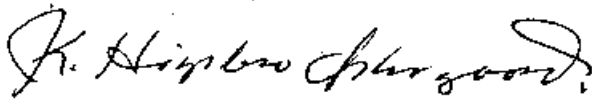
2 Knud Høgsbro Østergård

FARS SLÆGT.....4
ØSTERGÅRDEN.....7
FILSKOV BY.....13
Filskov Byes Delingsplan.....24

Til Rette Vedkommende.

Det tillades det historiske Udvalg for Filskov Sogn at benytte mine Optegnelser om mine arkæologiske Undersøgelser angående "Østergaard Kirke og Filskov By" i det Omfang, som de finder det af Værdi.

Særmærksvej 14, den 8. April 1981

A handwritten signature in dark ink, reading "Knud Høgsbro Østergaard". The script is cursive and somewhat stylized, with the first letters of the first and last names being capitalized and prominent.

Knud Høgsbro Østergaard.

4 Knud Høgsbro Østergård

Efter at jeg i nogen år har samlet på materialer til en slægtshistorie, har jeg besluttet at ordne og nedskrive det jeg ved, for at det ikke skal gå i glemmebogen. Bogen er tænkt som en arv til Adser, når han bliver stor nok til at skønne på den, for at han derigennem kan lære sin slægt at kende og måske selv få lyst til at arbejde videre med dens historie, som min far og jeg har gjort.

I en håndbog fra min fars studentertid har jeg fundet notater om Filskov, afskrevet efter "Samlinger til jydsk Historie og Topografi", og endvidere har han selv skrevet en stamtavle for sin faders slægt. Det gav mig lyst til at arbejde videre og holde stamtavlen ved lige. Resultatet heraf samles her i en bog som min svoger, Poul Ladegård Petersen, har givet mig til julen 1939.

Måtte der altid være nogen, der vil bevare arven og føre den videre. -

Knud Høgsbro Østergård.
Åstrup præstegård
Glejbjerg

MIN FARS SLÆGT.

På fars side stammer slægten fra Lille Brande i Sdr. Omme sogn, der i gammel tid bestod af fire gårde. Den ene af disse gårde har været beboet af min Tip-tip Oldefader, Niels Jensen, født ca. 1703.

Han kones navn kender jeg ikke, da hun ikke nævnes ved navn i kirkebogen, der hvor jeg hidtil har fundet hende omtalt, men hun er født ca. 1710.

De er antagelig blevet gift ca. 1729, idet deres første barn er fremstillet i Sdr. Omme kirke den 10. september 1730.

Herom hedder det i Sdr. Omme kirkebog:

"1730 d. 10. september blev Niels Jensens barn af Lillebrand dets dåb confirmeret (fremstillet) kaldet Jens. Testes: Mad. Svitser på Juellingsholm, Jacob Jensen i Omvråe, Niels Jensen i Knud, Niels Hvelplund, Ingeborg Christensdatter i Ørbæk, Maren Lasdatter i Brand."

Af tidens navneskik kan man slutte, et det må være deres første søn, da han opkaldes efter faderens fader. At det er deres første barn er antageligt, da moderen kun er 20 år. Niels Jensens far har haft navnet Jens. Han er antagelig død inden 1730, da han ellers sikkert ville have været mellem fadderne. Sønnen har antagelig gården.

Madam Svitser var gift med ejeren af hovedgården Juellingsholm, der var et stamhus i Juelernes slægt. Han ejede den fra 1729 til 1758. Niels Jensen har antagelig været fæster under Juellingsholm, men herom har jeg endnu ingen oplysninger. Det vil kunne findes bl.a. i Matriklen af 1688. Heraf vil det også kunne oplyses, om gården i Lille Brande har været i arvefæste, hvad der er sandsynligt.

I matriklen af 1662 ejes alle gårdene i Lille Brande af Juellingsholm.

1 gård skylder 3 pund smør og 1 Svin og ikke andet.

1 gård skylder 2 pund smør og 1 Svin.

Halvanden gård til Juellingsholm øde: skylder 15 pund smør og 2 svin.

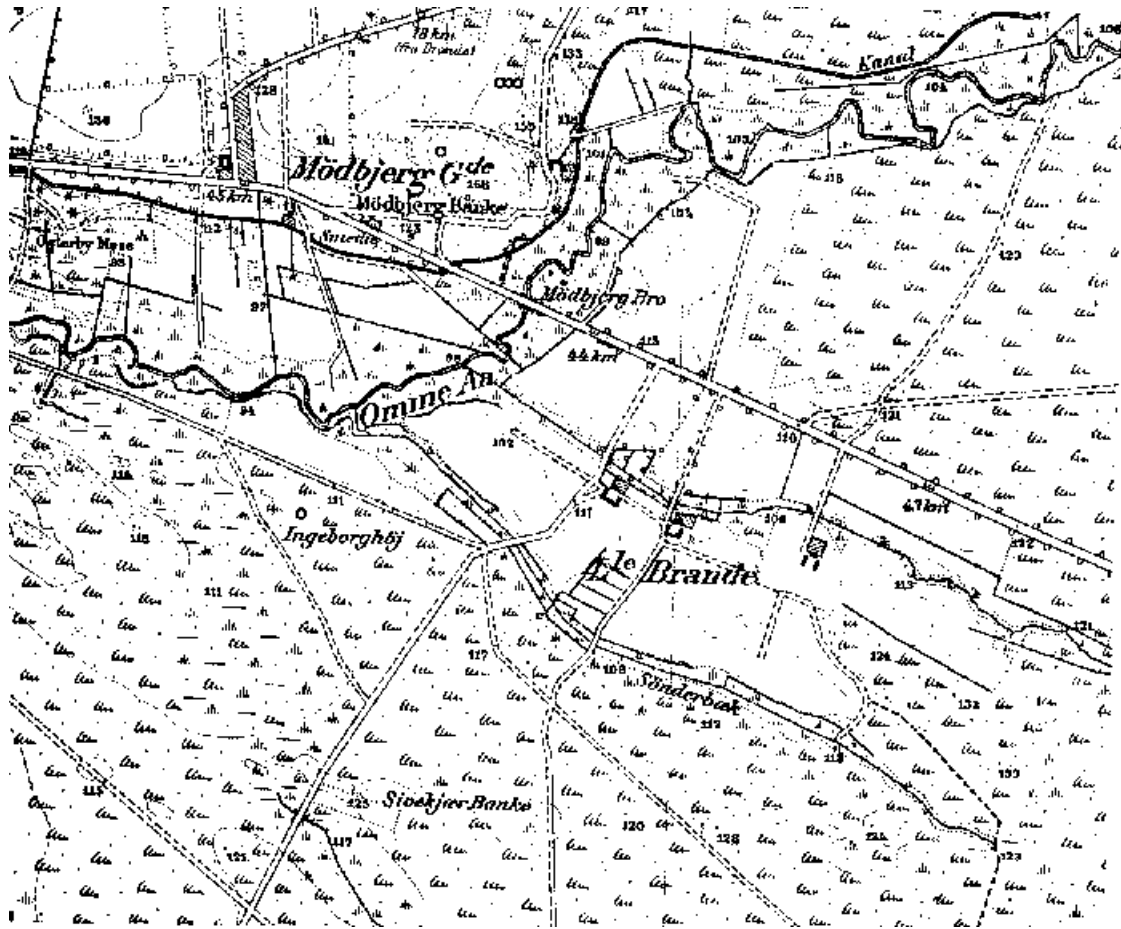
I matriklen 1664 nævnes i Lille Brande:

1 gård, Hans Rostrups: Jep Andersen.

1 gård, Hans Rostrups: halv øde, Lassensen, Laust Smid.

1 gård, Margr. Friis: Jens Lassenn.

Hvilken af disse gårde der er Niels Jensens gård, ved jeg ikke. I Filskov siges det, at det skal have været Charles Jespersens gård.

Målestoksblad 1871, rettet 1911.

1. I den vesterste boede Mads Brande gift med Marie. Marie var enke i mange år. Afstås til Jens Larsen
2. I den midterste gård boede Jeppe Brande, ca. 1850. Afstås til Jens Andersen.
3. I den østlige gård Peder Jansen, ca. 90 år i 1945.

Af Sdr. Omme kirkebog fremgår iøvrigt om slægten i Lille Brande:

1732, den 4. maj blev Niels Jensens barn af Brande dets dåb confirmeret, kaldet Anne.

Testes: Maren Lasdatter i Brande, Monsr. Svitser på Juellingsholm, Christen Præstbro, Niels Christensen i Omvrå, Maren Christensdatter ibidem, Kirsten Jespersdatter ibidem.

Niels Jensen må have stået i et godt forhold til herskabet på Juellingsholm, siden både Svitser og hans kone er faddere ved deres første børn.

1734 d. 25. marts blev Niels Jensens barn af Brande døbt, kaldet Johanne.

Testes: Maren Lasdatter ibidem, Jacob Jensen i Omvrå, Jens Bødker i Brande, Las Jensen ibidem, Mette Jensdatter ibidem, Mette Ebbesdatter.

1737 d. 10. juni blev Niels Jensens barn af Brande døbt kaldet Christen.

Testes: Mette Jensdatter af Brande, Jacob Jensen af Omvrå, Las Jensen af Brande, Jens Skreders ibidem, Karen Jensdatter ibidem, Ellen Hvelplund.

Denne dreng opkaldes åbenbart efter sin morfar, da moderen hedder Anna Christensdatter iflg. folketællingslisten 1787. Han dør dog allerede den 1. november samme år, idet der i kirkebogen står: 1. nov. 1737 blef Niels Jensens barn af Lille Brande begravet. At det er dette

6 Knud Høgsbro Østergård

barn, kan sluttes af, at en dreng der fødes i 1742 også kaldes Christen. Det var skik og brug, og det viser, at det var dem kært at bevare navnet - morfaderens navn.

Forinden fødes der dem dog en anden søn.

22. november 1739 blev Niels Jensens barn af Brande døbt, kaldet Jess.

Testes: Karen Pedersdatter i Brande, Jens Lassen ibidem, Jens Kolstrup, Thomas Nielsen i Brande, Maren Christensen i Omvrå, Mette Jensdatter i Brande.

Den første dreng er måske også død, siden denne ikke kaldes Christen. Jess synes at være ejer af gården i 1787 efter faderen, da det passer med hans alder, 47 år. Det tyder også på at den ældste søn er død.

Den 4. november 1742 blev Niels Jensens barn af Lille Brande døbt, kaldet Christen.

Testes: Karen Jensdatter i Brande, Jens Larsen ibidem, Jens Kolstrup, Mathias Madsen i Brand, Maren Christensen i Omvrå, Johanne Jacobsdatter i Præstegård.

Dette er uden tvivl den Christen Nielsen Brande der, sammen med en anden Christen Nielsen Bindsbøl, ejer Østergården i Filskov på udskiftningstiden.

1790 den 7. marts blev Christen Nielsen og Mette Pedersdatter af Filskov deres barn døbt med navn Niels. Det er det første kirkebogen igen melder om ham. Hvornår de er blevet gift ses ikke. Det er antagelig sket ca. 1785 i Ejstrup sogn, da Mette Pedersdatter var en datter af Peder Jensen Storgård i Ejstrup sogn, Vrads herred, Aarhus amt. Det må være ved giftermålet at Christen Nielsen har fået midler til at købe Østergården.

I følge folketællingslisterne og bedstemoders oplysninger skal de have haft følgende børn:

1. Anna Christensdatter, f. ca. 1786, gift med Christen Christensen, Langelund mølle.
2. Karen Christensdatter f. ca. 1788, senere i Egsgård.
3. Niels Christensen, der overtog Østergården i Filskov.
4. Ane Catrine, f. ca. 1793.
5. Peder Christensen, f. ca. 1796. Død 1813 i Filskov.
6. Johanne, f. ca. 1798.

Niels Jensen i Lille Brande døde 80 år gammel og blev begravet på Sdr. Omme kirkegård den 5. januar 1783. Han enke, Anna Christensdatter, døde 86 år og 9 uger gammel og blev begravet den 24. Januar 1796 på Sdr. Omme kirkegård.

Hun nævnes i folketællingslisten 1787, 3 familie:

Jens Nielsen, 47. Begge i 1ste ægteskab.

Birthe Nielsdatter, 31.

Niels Jensen, 6. Hans Christian Jensen, 2. Anna Jensdatter, 1, deres børn

Christen Jørgensen, 32, gift, tjenestekarl.

Kirsten Jensdatter, 20, ugift, tjenestepige.

Anders Pedersen, 15, hyrdedreng.

Anna Christensdatter, mandens moder, 77 år, enke efter 1ste ægteskab, nyder aftægt.

I følge hartkornsskylden over Lille Brande by i 1785 er der følgende gårde, med ejere:

Jens Larsen 3.4.1.0. Jeens Nielsen 3.3.2.0. Mads Iversen 2.0.0.2. Christen Thøgersen 2.0.0.2.

4 gårdmænd med i alt 11.0.0.1.

Det er gårde af ret almindelig størrelse. De to sidste har antagelig været een gård, der er delt ved udskiftningen.

Endnu 1801 ejer Jess Nielsen gården, 3. familie.
Jes Nielsen, Husbonde, 61, begge i 1ste ægteskab
Birthe Nielsdatter, hans kone, 46.
Niels, 20.
Ane, 14, deres børn.
Ane Marie, 11.
Hans Christian, 6.
Jens Nielsen, 25, tjenestefolk.
Marianne Andersdatter, 21.

Hvornår byen er udskiftet ved jeg ikke, men Skovsende blev udskiftet i 1795, Mødberg 1803, Hallundbæk 1799, Omvrå 1792 og Bøvl 1799.
Dyrkningsmåden var hos alle i Sdr. Omme sogn i 1805 sådan at jordene bruges til 1). byg, 2). 3 halm rug og undertiden 3). 1 halm havre. Derefter hviler den i 5 år.

Ca. 1890 var der 3 gårde i Lille Brande:
Mads Brande og Marie (vesterste). Jens Larsen (midterste). P. Jensen (østerste).

G. Lykkes bedstefader tjente hos Mads Brande i 1848. De var meget godgørende. Senere ejedes Mads Brandes gaard af Jens Andersen.

* Niels Christensen kaldes Østergård på jernkorset jeg fandt på Sdr. Omme Kirkegård i år 1973. K.Ø.

Om ØSTERGÅRDEN i Filskov og ØSTERGÅRD KIRKE.

Navnet Østergård er meget gammelt. Det må antages at være navnet på den gård der har givet navn til den i "Ribe Oldemoder" omtalte kirke, "Østergård" kirke, der betegnes som "Øde" (desolata) ca. 1325-1350 i Jelling syssel.

Navnet staves da "Østergaarth" og afgiften er VI = 6 sterling sølv (til Ribe bispestol). Kun Gadbjerg kirke svarer så stor afgift, så bebyggelsen på stedet må have været god. Omme svarer kun 4 "solidos sterlingarum." Den menes at være blevet øde i den sorte døds tid, da mange sogne i Midtjylland uddøde, bl.a. "Sæthorp" og "Orst".

Navnet nævnes ellers ikke i de skriftlige kilder til byens historie, men gården har i mands minde haft navnet Østergården og bedstefader gav alle sine børn navnet efter sin fødegård.

Gården har oprindeligt ligget østligst i byen, helt for sig selv, øst for vejen til Blåhøj, lige nede ved åen. De andre gårde lå alle vest for vejen i en række, langs den søndre bred af åen, sådan som det fremgår af udskiftningskortet, der i 1933 blev fundet i Filskov skole og kopieret af mig. Kortet var meget medtaget, den vestligste del af det manglede, men byplanen var på nær den vestligste gård bevaret.

Kortet var udarbejdet af A. W. Ravn, men årstallet manglede og fortegnelsen over ejerne og deres hartkorn, der sædvanligvis anføres på disse kort, var også smuldret bort. Det lykkedes dog at kopiere det vigtigste, som det fremgår af vedlagte pergamentstegning. Østergården er mærket med Nr. 1. Det er en meget stor dobbeltgård med 6 længer, af anseelig størrelse.

Sagnet fortæller at den skal engang have været præstegård, hvilket stemmer godt nok med navneforbindelsen med kirken.

8 Knud Høgsbro Østergård

Kirken har antagelig været en gårdkirke, bygget af ejeren af Østergården, sådan som det var skik i den ældste tid, før kirkebygningen organiseredes af bisperne.

Kirken må derfor have været mellem de ældste. Måske oprindeligt en trækirke, da stedet har været skovrigt. Sagnet fortæller, at der skal have været skov fra Filskov til Skovsende - ca. 1½ mil i udstrækning på denne egn. I mosen syd for byen, der endnu i daglig tale (1938) kaldes tykningen, er der optaget så store egekævlere af moseeg, at de har kunnet bruges til bordplader. Kirken har ligget syd for byen, ved vejen fra Sdr. Omme til Vejle, der hvor nu Østergårdens læhegn mod vest findes. (Skælkalk fundet på gårdtomten!).

Her har jorden været højere end nu, en højning ud mod mosen mod syd og mod øst.

Lidt øst for dette sted har der i følge udskiftningskortet ligget en kæmpehøj, der på kortet er betegnet med navnet Kirkehøj. Denne høj er nu delvis forsvundet, idet Filskov mølle blev bygget på den. Det har antageligt været en bronzealderhøj, da dens omfang har været meget stor. Ved gravning i den skal der engang være fundet en bronzedolk, men ellers intet.

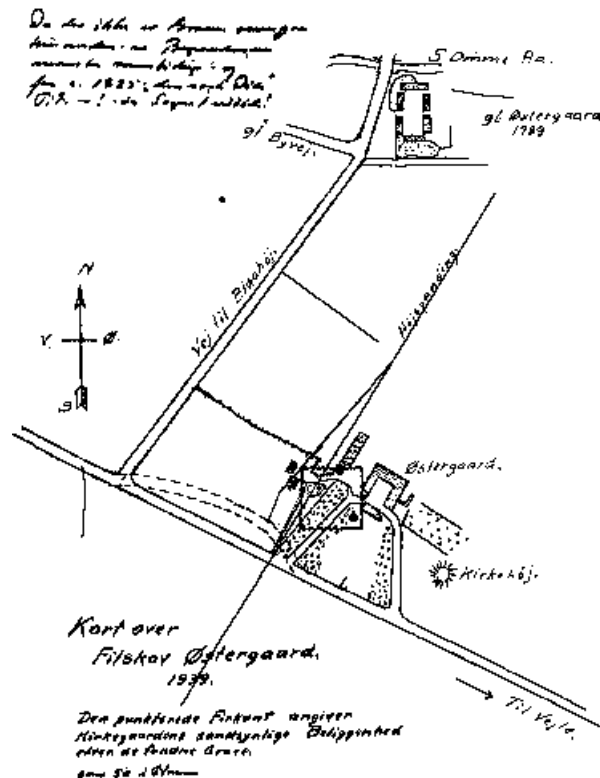
Lavningen nord for højen kaldes på kortet "Kirkehøj mose", hvilket jo også er et godt vidnesbyrd om, at byen har haft sin egen kirke og været eget sogn engang.

De agre hvorpå kirken har ligget kaldes på kortet "Brødene". Vest derfor ligger "Korsagre", men om disse navne har forbindelse med kirken er tvivlsomt.

Det bedste bevis er dog selve kirkegården, som man stødte på, da man i 1867 var i færd med at ombygge Østergårdens vesterhus. Da fandt man fire grave under det nuværende aftægtshus. Senere stødte man på endnu flere, da jorden vest for gården blev planeret. Karlene skulle ind til Tjenesten og havde ingen ting at bestille. De kørte jorden ud i Østergårdens have for at hæve den, da der stod vand helt op til huset om vinteren. Der var kun en lille "Kålgård" dengang syd for stuehuset. Ved denne planering kom gravene til syne. Man kunde ved gennemgravningen mærke, når man kom til en ny grav. De næsten helt hensmuldrede skeletter lå i velordnede grupper, 5-6 stykker ved siden af hinanden, med en halv alen imellem sig. Dybden angiver Elisæus Østergård at have været ca. 1½ alen. Gravene lå vest-øst med fødderne mod øst.

Hovedskallerne var derimod velbevaret. En gammel mand som jeg talte med i 1933, som var dreng dengang og tjente øst for byen har fortalt mig, at han var helt bange for at gå forbi Østergården når han skulle hjem om aftenen, fordi der lå så mange hovedskaller på havediget og stirrede imod ham med de tomme øjenhuler. Den øvrige del af ligene var smuldrer hen, og havde kun efterladt et sort affarvet mønster i sandet. Gravene var ikke bredere end at et lig kunne presses ned i dem. Der var ikke spor af træ eller kister eller lignende. Nogle af kranierne findes på Grindsted museum, men de er ikke mærkede; så deres oprindelse kan stadfæstes. Resten blev gravet ned i et hul vest for stuehuset, og den gamle Niels Christensen, som ellers ikke var kirkelig, sagde til sønnen, Elisæus: "Ta di lue af" - og så sagde han Fadervor. Elisæus sagde senere: "Det glemmer a aldrig", "a var kun en dreng". Der er nu opkastet en høj over stedet.

Gravene fandtes også talrigt da man pløjede i læbæltet for at kunne plante granerne, der nu står langs den vestre indkørsel til gården. Det gav ligefrem et ryk i ploven, når den gled overgravene, hvor der jo ingen al var.

Skitse af Østergård. K.Ø. 1939

Efter de forskellige oplysninger jeg har fået, navnlig af Elisæus Østergård, skal der have været over 50 grave i haven, 6 under den vestlige ende af af stuehuset, 4 under aftægtshuset (den sydlige ende af den vestre længe), 2 ved hønsehuset vest for aftægtsboligen, 1 længere ude på marken og 3 længere mod syd. Gravgoods var der intet af. Et krusifix der nu hænger på prædikestolen i Hoven kirke, og som er kommen fra Østergårdens loft, er ikke så gammelt - højst ca. 100 år, og har ingen forbindelse med den gamle kirkegård.

1933 undersøgte jeg hele stedet nøje, og gravede en hel del vest for læbæltet i en "grusgrav" for at undersøge jordlagene der. Der var trods megen omhu ikke det mindste spor af nogen ting - selv om det var midt imellem gravene. Alle spor må være fjernet ved planeringen i 1870. Der skulde være fundet en meget stor sten, så stor, at en hest ikke kunne trække den op, men den lykkedes det mig ikke at finde. Derimod fandtes to andre store sten, der lå tæt ved siden af hinanden, uden at det dog var muligt at sige, om det var syldsten. Der var ingen rester af kalk i jorden - ingen granitafslag - intet ler fra et evt. gulvlag. Enkelte bensplinter og murstensbrokker, der dog var ubestemmelige. Ingen spor af grave, og ingen aftegninger i sandet af syldsten eller omgravet jord. (Somme fandtes ved (x) på kortet).

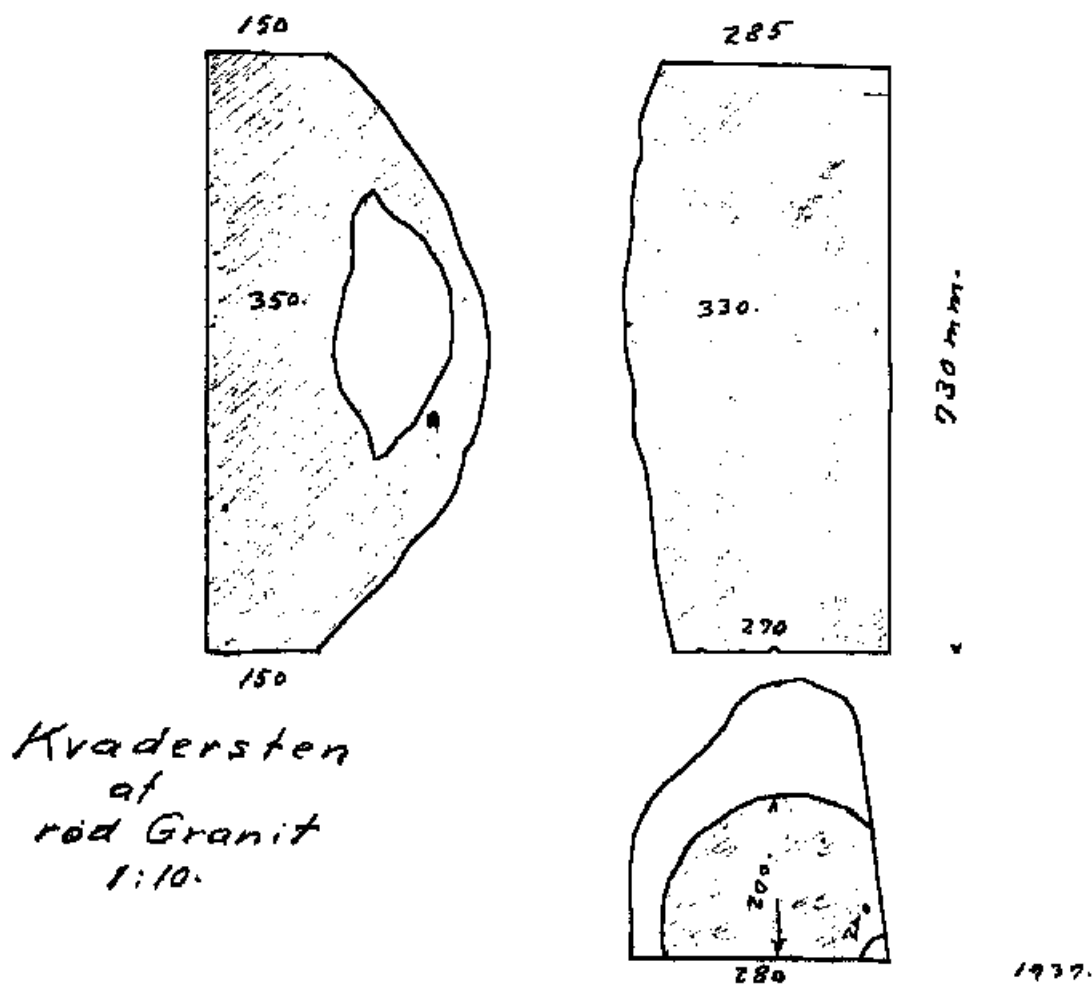
Derimod fandtes ved grusgraven nede ved Sdr. Omme å en rød kvadersten af granit, der tidligere havde ligget oppe ved gården og som blev anvendt ved skærveslagning. Den havde karakter af en kirkekvadersten, smukt planeret på to sider og hugget i kant.

Da den kun har to tilhuggede sider kan den også have været en dørsten, men der var ingen slidflade på den. Ornamenten var der ingen af. Ved nærmere undersøgelse af Østergårdens have og bygninger, fandtes yderlige mange kløvede sten. Stenhøjen i haven og møddingstedet og stenbroen i hestestalden viste, at der var ingen mangel på sten - men de var råt kløvet allesammen, uden bearbejdning, så heller ikke her var afgørende bevis at finde. På Smedegården var der også rigelig med kløvede sten fra den gamle syld.

10 Knud Høgsbro Østergård

Her i Åstrup, hvor jeg flere gange har iagttaget, hvordan sylden var lagt under de gamle egebindingsværkshuse, er det altid rå kampesten uden kløvning. Man gjorde sig ikke den ulemphed at kløve dem til så simpelt brug. Man lagde dem blot i række med en flad side opad og støttede stolperne derpå.

Som syldsten under Hjortlund gård er stenene ualmindeligt store og smukt kløvede. Da vestlængen efter en brand blev ombygget, var der så store sten, at en del kunne sælges som gravsten. Kløvefurerne sad i kanterne på dem jeg har set. (Se billedet). Under den nordlige bygning ligger stenene endnu og kan let måles i længden. De er over 1½ m., så vidt jeg husker, nogen af dem. Denne gård skal oprindeligt have ligget i Filskov by, vest i byen, hvor den ved udskiftningen ejede en toft og et hus. Hjortlund nævnes 1579 som et boel tilhørende Ribe under Slaugs herred. Det har tidlig ere tilhørt kronen.

Skitse af kvadersten. K.Ø.

(27 mats 1579 får kapitlet i Ribe i Tørrild herred, Omme sogn i Hjortlund 1 gård, sammen med en masse andre gårde, for noget gods som blev lagt under Koldinghus. (Kronens skøder, S. 198)).

Det er ikke usandsynligt at denne gård har hentet sten fra kirken.

De bedste af stenene skal dog være anvendt ved en udvidelse af Sdr. Omme kirke. Den er også usædvanlig lang i skibet, og kaldes i folkemunde "Lange Maren". Tårnet er opført i 1622 af Anne Grubbe på Juellingsholm, og her til er der i modsætning til de fleste steder også anvendt granit kvadersten. Ellers plejer det at være bare munkesten. En granitsten i skibet har indskriften LOD FAG BDTS 1622. Måske kan det tydes sådan: "Lod Fru Anne Grubbe bygge

(eller bedre) dette tårn og skib 1622", men det er ikke indlysende! Det er underligt, at det første ord er stavet helt ud - og de andre forkortet, men der har måske ikke været plads til mere (Se TRAP V. side 378).

Der findes ikke en eneste ornamenteret granitsten imellem de sten jeg har undersøgt. Heller ingen karmsten eller overliggere til vinduer. Ingen spor af døbefont eller lignende ved gården. Noget synligt minde om kirken selv er der altså ikke fundet, men muligheden for at finde det er ikke udelukket. Det kan findes mellem de mange endnu skjulte syldsten under de gamle gårde.

Derimod er der rige vidnesbyrd om kirken i de mundtlige overleveringer. De er opnoteret af E. Tang Kristensen mellem præste- og degnehistorier i IXde samling af "Sagn og overtro fra Jylland". Kolding 1888, side 277.

Præstens hund som tekst.

"Der var en præst i Filskov engang, som også var tækkemand, for at få føden ud af det, og så var det ikke så fri, at håndværket gik forud for præstegerningen. En dag som han sådan lå oppe på huset og tækkede, ser han så mange folk strømme til kirken fra alle kanter, og det kom ham så underligt for "det skulle da ikke være søndag i dag ?", sagde han; jeg må til at have regnet efter! Lad os nu se: På mandag lægtede vi, på tirsdag tækkede vi, på onsdag stegte vi ål, på torsdag hakkede vi kål, på fredag strøg vi simer, på lørdag bandt vi limer, jo, så min sjæl er det søndag!!

Og nu fik han travlt med at komme ned af huset og hjem til konen for at få noget at spise; Så sulten som han var, kunne han da ikke tage i kirke. Nu var hun ved at lave kål, og de var ikke slet færdige. Han tager da et stykke brød og dypper det i kålgryden, hvor fedtet svømmede ovenpå, og spiste alt imens han sad og læste på prædikenen; det skulde nu gå i en fart. Så får han øje på et dejligt stykke flæsk, der svømmede i kanten og lægger bogen på kanten af gryden for at fiske flæsken op, men der er han så uheldig at støde til den, så den falder ned i kålen. -

Nå, den bliver da også fisket op, og så hænger han den på kanten af stolen, for at fedtet kan dryppe af den, men lige som han igen får begyndt på sit måltid, kommer han i tanker om, at han skal jo også skal i en præstekjole og springer da hen for at hente den. Men idet han nu er borte, er der en hund som kan lugte fedtet, og da bogen er godt gennemtrukket af det, sluger den den helt og holdent. Nu så det rent galt ud for den sølle præst, ingen prædiken havde han udstuderet, og ingen ting havde han at se i, hvorfor han må tage det alt sammen ud af hovedet. Og da han kommer på stolen må han tage til tekst, hvad der vederfares ham selv: "Guds ord går i hundene" og holdt da en ordentlig tordenprædiken for menigheden, som han jo sammenlignede med hunden.

Hvis der er en kerne af sandhed i denne fortælling, må den henlægges til tiden efter reformationen.

1). præsten er gift og 2). han prædiker fra en prædikestol og 3). han forbereder sig efter en bog. Kirken må da have eksisteret efter reformationen, og må da været taget i brug igen efter 1350. Men det er heller ikke udelukket. Åstrup kirke her i sognet har også stået øde i 1350, og er dog endnu i brug. Denne fortælling kan da bekræfte antagelsen, at den er nedbrudt, da embedet efterhånden er blevet for fattigt - og sognet er henlagt under nabosognet Sdr. Omme, og stenene anvendt til at udvide denne kirke med. Det mærkelige er da, at det er sket uden at det nævnes i samtidige kilder, f.eks. I Canceliets Brevbøger, da en kongelig tilladelse ville være påkrævet. Men en sådan findes ikke.

En anden fortælling, der går på egnen, og som er fortalt mig bl.a. af Elisæus og Johanne i kroen, findes også hos Evald Tang Kristensen. Den findes sammesteds under nr. 176 og hedder:

“Den stamme student”.

Der var engang en student som var så stam, og derfor havde han heller intet præstekald fået endnu. Endelig da han havde gået længe og ventet på et levebrød, tilbød kongen ham, at han måtte få alle de sogne, han kunne opremse uden at stamme. Det blev han så glad over, og sagde så: “Omm å Håwwn, de æ mi æjen Kjærkesowwn; Grendste å Grejn, kan a åw betjen - Giwwsku å Gyww å Ringyww, å så dænd lelle Kapernaum ve æ vej, a ka ta ta ta mæ dend mæj!”

Hertil knytter Evald Tang Kristensen flg. bemærkninger af fortælleren: Sådan går det, når man er alt for begærlig. Havde studenten ladet sig nøje med et par sogne, så havde det gået godt, men nu lavede han det sådan, at han fik ingen af dem, og tilføjer derefter: Sdr.Omme, Hoven, Grindsted, Grene, Givskud, Give og Ringgive indbefatter et særdeles vidtstrakt stykke af heden. Hvilken kullet kirke, der menes med den lille 1). Kapernaum ved vejen (d.v.s. den gamle alvej - drivervej) ved jeg ikke ret, men formoder at det er Lindeballe. Historien er satire på, at præster i fattige egne i gamle dage undertiden betjente fire afsides og langt fra liggende sogne.

I den form, hvori jeg har hørt denne remse af Elsiæus er der ikke tale om nogen student der stammer. Der er samme indledning:

Omme og Hoven, de er mi egne sogne. Grindsted og Grene, kan a og val betjene, men æ lille kapel ve æ vej, vel et alti bli gal mæj.

Her er ikke tale om Give og Ringgive og ordene er blot lagt i munden på præsten i Sdr. Omme, som klager over at han ikke kan nå alt det han har fået overdraget at betjene. Denne version må anses for at være den mest sandsynlige, da det også passer bedst med de to første strofer.

Det lille kapel ved vejen er meget mere sandsynligt Filskov - end Lindeballe. Det passer med afstandene - 10 km fra Sønder Omme til Hoven, Grindsted og Filskov. Grene dog længere borte, og Filskov har ligget umiddelbart op til vejen fra Vejle og vestpå, der må kunne karakteriseres som en alvej.

Tiden i hvilken dette rim hører hjemme, kan selvfølgelig ikke siges med bestemthed; men der er al grund til at mene, at det er i 100-året efter reformationen, da der var stor præstemangel, og det i Jylland var almindeligt, at præsten havde 2 a 3 annexer. (I. Oscar Andersens Forelæsninger over Danmarks kirkehistorie) “Mange kirker nedlægges, da de ikke kunde lønne præsten”, siger Oscar Andersen om samme tidsrum.

En anden fortælling om præsten i Filskov, der ikke er optegnet af Evald Tang Kristensen, men fortalt mig i Filskov, handler om hans fattigdom.

Da han en søndag kom på prædikestolen sagde han til menigheden: “Der er en ting I ikke ved, men som jeg ved - og der er en anden ting, jeg ikke ved, men som I ved; den ene ting er at jeg står med bare ben i støvlerne - den anden, om I gode folk i Filskov vil give mig uld til et par strømper (hoser)”.

Også denne historie kan henføres til tiden umiddelbart efter reformationen.

Der er derfor grund til at antage, at kirken har stået til efter reformationen, men derefter nedlagt.

Herimod taler dog, at den nævnes ikke i “Ribe oldemoder”, fortegnelsen fra 1518.

Den kan måske have stået øde lige siden den sorte døds tid - måske benyttet lidt som kapel, men først nedrevet helt ca. 1600. Der har da dannet sig sagn om den øde kirke. Mange steder blev kirkerne ikke nedrevet, man turde ikke røre ved sten, der var indviede. En bonde, der tog sten fra en kirke og byggede en gård, sagde: “Der var noget skidteri i det” - da han gik fallit!

Men herremanden på Juellingsholm er da gået i spidsen, og resterne har bønderne så fået mod til at fjerne. Nærmere kan man vist ikke komme spørgsmålet.

At Filskov sogn, hvis det har eksisteret omkring ved reformationstiden, ikke har været i stand til at holde kirken vedlige, kan der ikke være tvivl om. Der har i dette område ikke været mere end 5 gårde i Filskov by + Hjortlund. Hertil kan så antagelig regnes med Omvrå, det nuværende Blåhøj, men det har ikke været nok til kirke og præst.-

OM FILSKOV BY.

For at få klarhed over ejendomsforholdene byen og måske derved finde spor af, at en af gårdene kunde have været præstegård til omkring ca. 1600, har jeg gennemgået matrikelkontorets materiale m.m., så omhyggeligt, som det var mig muligt, men heller ikke her fandtes noget, der kunne bekræfte den mundtlige overlevering. Det var ikke muligt af det foreliggende materiale at nå længere tilbage med sikkerhed end til 1664.

Men da dette stof, selv om det ikke giver oplysning om en eventuel præstegård, dog er af interesse til belysning af en sådan hedelandsbys historie, skal det gengives her, så godt det er mig muligt at gøre rede for et så genstridigt og hullet materiale. (Jeg mangler nemlig at undersøge Skifte- og Skødeprotokoller!).

Først lidt om byens navn: Filskov. Endelsen "skov" viser, at det er en sen bebyggelse, vel antagelig fra omkring Valdemarstiden. En rydning i kanten af den før omtalte storskov, der skal have strakt sig fra Skovsende til Filskov. Om denne skov vidner også de mange stednavne i nærheden:

Nord for åen: Egebjerg, Hallundbæk og Trællund. Øst for byen: Langelund. Syd for byen: Hjortlund, Tykningen.

1785 hedder det i en indberetning fra Omvrå i anledning af udskiftningen: Der er nogle få egebuske på vor mark, men ikke skov. -

Denne notits røber, at der har været rester af skoven til 1785, men den er ødelagt af skovhugst og skovbrande. Skovene blev ødelagt efterhånden med rovdrift og ingen plantninger skete. Herom vidner den kongelige forordning af 1554, hvori det hedder "at ingen i Nørrejutlandet for ikke at ødelægge skovene må bruge fjælletømmer eller bulvægge i deres huse, men kun kline og lukke dem med ler og sten".

Stolper, fodstykker eller andet tømmer, må ikke graves ned i jorden, men skal sættes på sten for at holde længere.

Hvornår skoven er forsvunden kan man ikke sige. Antagelig omkring 1600. Påfaldende er det nemlig, at flere gårde i Filskov iflg. matriklen af 1662 endnu svarer skovsvin i afgift. Også mange steder i nærheden svares der skovsvin i afgift, bl.a. i Nollund, Trøllund, Eg, Utoft og Hindom.

Andre steder som her i Åstrup og Starup og ved Thorstrup kan man endnu på åbrinkerne finde egekrat, der også vidner om de store egeskove der engang har dækket Jyllands heder. Der er ofte anemoner i Skovbunden. Der er således ingen tvivl om, at navnet Filskov er afledt af den store egeskov, der i begyndelsen, da stedet her blev bebygget, har strakt sig langs Sdr. Omme ådal. - Tilbage bliver så at forklare forstavelsen "Fil". Det er mere vanskeligt og kan kun være gætning.

Den ældste stavemåde er "Felschoff", altså med "e" og ikke "i". Sådan udtales det også endnu af de gamle. Det kan føre til den formodning, at det er en sammentrængt form af ordet "fællesskov". Men det kan også afledes af udsagnsordet "at fjæle", idet den imperative form af dette ord i Vendsyssel hedder "fil" og bruges som udråb ved børnenes skjuleleg: "Fil dig"! = skjul dig! - Det findes måske som et led i et landsbynavn i Vendsyssel "Filsted".

En tredje forklaring kan afledes af ordet i forbindelse med det oldnordiske ord "Fill" = en elefant - et stort dyr. (Fillsbeen = elfenben). "Der skinner i den ottende skjold en Fiil og så en mand". "ther ær och eth dywr, hether fyll, thet ær thet sterkeste dywr ther i werden, ær och det

størstæ”. (Lucidarius side 32). Navnet skulle da forklares som elefantskoven, og hentyde til dens storhed og dens vildhed.

Det simpleste vil dog være at antage den første forklaring af Filskov som Fællesskov. Dette støttes af et stednavn i markbogen, hvor der tales om “Felskuf kier” eller “Filsk kier” eller “Felskift kier”. Den nøjagtige læsemåde er usikker, skønt det nævnes fem gange: “dertil er ved Omme åe, hvor på kand aules temlig høe 3 læs udi Filsk kier. Og i 1791 tales der om om udskiftningen af fælledsfanget af hede, mose og eng for Juellingsholm. Fælleds... bruges som betegnelse for det udenfor agrene liggende byjord.

Bebyggelsen er udpræget terrainby, idet gårdene har ligget i en lang række langs åens sydlige bred på overgangen mellem ager og eng. Det er engene langs åen, der først og fremmest har afgivet livsbetingelser for beboerne, som græsning for kreaturerne. Man måtte også have let adgang til vand til kreaturerne, da brøndene, om man havde nogen, blot var “stensatte huller af ringe dybde”. Agerjorden har til at begynde med været den tørre højtliggende sandjord på bakkedraget syd for byen. Den kunne man behandle med de simple redskaber man havde. Heden magtede man ikke at brække op, og det lavere liggende jord drev af vand. Det kunne kun afgive noget stridt og magert kærhø.

Det ældste bidrag til byens historie findes i matriklen af 1662 og 1664 og i markbogen af 1683 og matriklen af 1688. Forud for den tid er der kun få og spredte oplysninger, der kun med usikkerhed kan indføres i sin rette sammenhæng. Men fra 1662 kan byens udvikling følges i hovedtræk indtil vore dage. Det bliver den typiske historie om en lille hedeby's udvikling fra fælledsdrift til selveje med påfølgende udskiftning og overgang til stationsby, som centrum for bebyggelsen.

Men selvom man ikke kan komme længere tilbage i byens historie end til 1661, så vil det billede der gives af byen på den tid, have gyldighed langt tilbage i tiden, da fællesskabet i dyrkningen af jorden lagde en spændetrøje om udviklingen, så byen i flere hundrede år tilbage i tiden har stået på omtrent samme udviklingstrin.

I 1683 blev al dyrket jord målt op for at få en retfærdigere og mere ensartet beskatning af landbrugsejendomme i landet. Man målte hver eneste ager op med jernkæder - på langs og på tværs, regnede arealet ud og boniterede jorden. Optegnelserne herom fortæller om byens gamle jordtilliggende og dyrkningsmåde.

Matrikelfortegnelsen 1661 - 1664 og 1688 fortæller om gårdenes antal og beboere og hvem der ejer gårdene.

I 1661 findes der i byen 7 halve gårde, der alle ejes af forskellige adelsmænd og Juellingsholm. 2 af gårdene er øde - d.v.s. uden beboere. Det er eftervirkninger af svenskekrigene, der satte sig mange spor rundt om i landsbyerne i mange år efter krigene. Selv om de tyndt befolkede egne i Midtjylland ikke blev så hårdt medtagne som andre egne, så vidner indberetningerne nok om de skader, der er forvoldt. I 1657 - 60 fortælles der, tog svenskerne fra Filskov 9 heste, 3 øksne, 70 får, og 2 vogne med 4 heste for, foruden sølv, klæder, korn, proviant og andet, som vi ikke i stykkevis kan erindre og opregne. Det er sikkert alle brugbare heste i byen. Forud for den tid havde polakkerne været der og taget 67 øksne og køer og 6 heste. Det har været næsten ruin for en by på den størrelse med 7 halve gårde. Gennemsnitlig pr. gård bliver det mindst 2 heste, 10 kreaturer og 10 får, sikkert hele besætningen!

Begynder vi i byens østlige ende med den senere Østergård. Navnet nævnes jo ikke i matriklen, da ejes den i 1661 af Juellingsholm. Gården ejes af Margrethe og Elisabeth Friis til Juellingsholm, der var døtre af Chr. Friis, som var gift med Vibeke Juel.

1. Den beboes af en fæster, der hedder Peder Jensen, som svarer i landgilde:

1 tdr. rug, 1 pund 8 lod smør, 1 svin, 1 fœnød, 5 skp. giesteri aur (havre). Beregnes til 3 tdr. hartkorn. På gårdens mark kan sås: 2 tdr. rug, 5 skp. biug (byg), 2 skp. boghvede. Kan avle 15 læs hø. Dette beregnes til 1 tdr. 3 skp. 1 fjk. 1 alb.

En anden gård ejes også af de to døtre på Juellingsholm.

2. Den beboes af Niels Olufsen og skylder i landgilde:

2 ørte rug, 1 svin, 1 fœød, 10 skp. giesteri havre. Beregnes til 2 tdr. 3 skp. Hartkorn. Der kan her sås: 2 tdr. rug, 1 tdr. byg, 1 skp. boghvede og der kan avles 10 læs hø. Dette beregnes til 1 tdr. 1 skp. hartkorn.

Derefter nævnes 2 halvgårde, der også ejes af Juellingsholm, men de er øde!

3 og 4. De skylder i landgilde: 2 tdr. rug, 2 pund og 16 lod smør, 1 svin, 1 fœnød, 10 skp. giesteri aur. Dette beregnes til 5 tdr. hartkorn. På disse to ødegårdes marker kan der sås: 2 tdr. rug, 1 tdr. byg og der kan avles 20 læs hø. Beregnes til: 1 tdr. 7 skp. 2 alb.

I 1664 er disse to gårde beboet. I mellemtiden er Elisabeth Friis blevet gift med Hans Rostrup, og gårdene delt mellem de 2 søstre. Hans Rostrup får nu Peder Jensens gård, der i matriklen angives at skyldte: 1 tdr. rug, 1 Harboe pund og 8 lod smør, 1 svin, 1 fœnød (en kalv), 5 skp. giesteri havre. Kan så: 2 tdr. rug, 6 skp. byg og kan avle 8 læs hø. Dette omregnes til: 3 tdr. 2 skp. 2 1/5 alb.

Velbyrdige jomfru Margrethe Friis til Juellingsholmb ejer Niels Olufsens gård, der skylder: 2 ørte rug, 1 svin, 1 fœnød, 10 skp. giesteri havre, og kan så: 2 tdr. rug, 6 skp. byg og kan avle 8 læs hø, beregnes ialt til: 2 tdr. 3 skp. hartkorn.

Den ene af de to halvgårde der betegnes at være øde i 1662 og som nu ejes af Hans Rostrup, siges nu i 1664 at være beboet af Jens Smid - men en anden håndskrift har oven over skrevet "Øde", så det må ikke have været så let at få gården i drift igen. (Det er måske en tidligere fæsters navn).

3. Den skylder: 1 tdr. rug, 1 harbopund 8 lod smør, 1 schouff svin, 1 fœnød, 5 skp. havre giesteri. Kan så: 2 tdr. rug, 6 skp. byg og kan avle 8 læs hø. Beregnes til: 2 tdr. 6 skp. 2 1/5 alb.

Den anden halve gård der var øde i 1662 ejes af Margrethe Friis. Den skrives for fæster Peder Jensen, men også her er der senere tilføjet ovenover "Øde". Den skylder: 2 ørte rug, 1 schouffsvin, 1 fœnød, 10 skp. auer giesteri. (gæsteri havre?) og kan så: 2 tdr. rug, 1 tdr. byg og kan avle 8 læs hø, beregnes til: 2 tdr. 3 skp. hartkorn.

Landgilden er uforandret undtagen for de to øde halvgårdes vedkommende. Boghveden er strøget af listen over det, der kan såes, og bygmængden forøget. Summen af, hvad der kan såes på de to øde halvgårdes jord, stemmer heller ikke helt med matriklen i 1662.

16 Knud Høgsbro Østergård

Gård nr. 5 ejes af Grev Rantzau i 1662, han var amtmand over Koldinghus len fra 1679 til 1684.

Hans fæstere hedder Olluff Berthelsen og Olluff Søffrensen. De skylder: 1 fjerding smør der omregnes til 3 tdr. hartkorn. På gårdens jord kan sås 3 tdr. rug, 10 skp. byg, 2 skp. boghvede og der kan avles 30 læs høe. Avlen beregnes til 3 tdr. 1 skp. 2 alb.

I 1664 ejes gården endnu af grev Rantzau og beboes endnu af de samme to fæstere. Her anføres landgilden som: 1 fjerding smør, 1 rigsdaler gæsteri. Udsæden af korn er: 2 tdr. rug, 6 skp. byg og der kan avles 16 læs høe. Ansættes til 3 tdr. Hartkorn.

Den 6. gård ejes 1662 af velbyrdige fru Malene Kruse, og fæsteren hedder Christen Nielsen. Magdalene Kruse var gift med Herman Kås. Hun var en datter af Sophie Staverskov, der ejede Refstrup i Gadbjerg sogn og som overlod sin datter denne gård. Efter Herman Kås's død led gården meget i Svenskekrigen, og i 1664 fik en af hendes kreditorer, oberstløjtnant Diderik Blome Refstrup, der 1667 pantsatte gården til Jørgen Juul for 4800 rdl.

Fæsteren på gården i Filskov skylder 1664: 1 ørte rug, 1 fjd. smør, 2 fœnød, 1 svin, 1 rdl. giesteri. Ansat til 5 tdr. 1 skp. hartkorn. Udsæden er: 3 tdr. rug, 10 skp. byg, 2 skp. Boghvede. Han kan avle 20 læs høe. Beregnet til 2 tdr. 1 skp. 1 fdk. 1 alb.

I 1664 er gården da også betegnet som tilhørende Velbyrdige Dierich Blome. Fæsteren hedder endnu Christen Nielsen, men landgilden angives at være: 1 fjerding smør, 5 skp. rug, 1 skouff svin, 2 fœnød, 1 rdl. gæsteri. Udsæden er: 3 tdr. rug, 6 skp. byg og han kan avle 16 læs hø! Ansættes til: 5 tdr. 1 skp. hartkorn.

Gård nummer 7 ejes af Tirsbæk ved Vejle Fjord. Ejeren nævnes ikke ved navn. Denne gård har Tirsbæk fået i 1578 af kronen, idet det i bogen om Tirsbæk af M. Hansen, s. 66 hedder: I 1578 får Ivar Lunge for gods på Sjælland ved mageskifte med kronen forskellige ejendomme i Jylland, der kaldes "Vor og kronens herligheder og rettigheder". I Filschou 1 gård Clemend og Sybart Mouritzen ibor, skylder 1 fjk. smør og 2 marks penge.

Ivar Lunge har ejet flere gårde i Sønder Omme sogn, bl.a. Omvraa 1579 i mageskifte med kronen. Han lå i strid med Hans Tausen, som 1557 ville bandsætte hans bønder. Selv om dette ikke angår denne fæster i Filskov by er det dog af interesse for egnens historie i det hele taget og er kirkehistorisk interessant, da det viser anvendelse af katolske metoder i en protestantisk tid. Det hedder herom at den 14. februar 1557 stævnes Ivar Lunge til København. Han skal møde 30. april på slottet. Magister Hans Tausen, superintendent over Ribe stift, har tilladt hr. Jacob i Omme at bandsætte Ivar Lunges tjenere, fordi de har ført noget hø bort fra hans, præstegårdens eng. (Ny Kirkehistoriske Samlinger III side 842).

Den ved mageskiftet nævnte Sibast (et mærkeligt udansk navn) nævnes i jordebogen for Koldinghus lehn under Tørrild herred: Felskoff, Sibast, 1 fjd. smør og 2 unser af rug? (meget ulæseligt - skal muligvis læses som 2 marks penge).

1661 bor på denne gård to fæstere, nemlig Jens Jensen og Jesper Mouridsen. De skylder i landgilde: 1 ørte rug, 3 pund smør, 1 fœnød, (måske 2, tallet ulæseligt), 1 rdl. gæsteri. Ansat til 4 tdr. og 1 skp. hartkorn.

Kan så: 3 tdr. rug, 10 skp. byg, 2 skp. Boghvede og kan avle 30 læs høe. Beregnet til 3 tdr. 2 skp. hartkorn.

I 1664 ejes gården af velbyrdige frue Hilleborg Bille. Hvem hun er kan ikke siges med sikkerhed, men Tirsbæk blev efter Iver Lunges død (der døde barnløs i 1608), solgt til slægten Bryske. En søster til Ove Lunge var nemlig gift med Ejler Bryske (død 1614). Datteren Lisbeth Bryske blev gift med 1. Mogens Krabbe, 2. Med Henrik Bille (død 1655).

Hilleborg Bille kan da være sønnen Steen Billes hustru. Han ejer Tirsbæk til sin død 1686.

Gården i Filskov beboes af fæsteren Jesper Mortensen og dens landgilde var ansat til: 1 ørte rug, 1 staldoxe, 3 Colding pd. smør, 1 brændsvin, 1 rdl. gæsteri. Kan så: 3 tdr. rug, 12 skp. byg og kan avle 20 læs høe. Beregnet til 5 tdr. 2 skp. Hartkorn.

Hjortlundgård beboes af fæsteren Bertell Nielsen og han betegnes som cannichetjener, d.v.s. at det er Domkirken i Ribe der ejer den. Den betegnes kun som 1 boel. Han skylder i landgilde: 1 rdl. Er i hartkorn 2 tdr. Kan så: 1 tdr. rug, 1 tdr. byg og kan avle 10 læs høe. Beløber sig i hartkorn til 7 skp. 1 fjk. 1 alb.

I 1573 henregnes Hjortlund til Slavs Herred, "Iffuer Smed 2 mark". I 1664 ejes Hjortlund af Velbyrdige Laurids Schinchel til Gierskouff. Han ejede hovedgården Gierskov i Skeby sogn ved Odense Fjord fra 1624 til 1670. Bertell Nielsen bebor den endnu. Den betegnes endnu som 1 boell og skylder 1 rdl. penge. Kan så: 3 skp. Rug, 1 skp. Byg og avles intet høe. Ansat til 2 tdr. hartkorn.

Det er en mærkelig reduktion af afgiften. Kun 1/3 part i udsæd og ingen hø. Gården må være blevet forarmet ved brandskade eller lignende.

1683 er Hjortlund igen gået over til kronen, idet der i markbogen står: Hjortlund, Hans Kgl. Majestæts Rytterbonde. 1 fæsteboel. Niels Bertelsen.

Denne Markbog af 1683 er interessant herved at den indeholder foruden oplysninger om gårdenes ejere og beboere, også en fuldstændig opmåling og taksering af enhver gårds jordtilliggender. Det er et billede af forholdene under fællesskabets tid med de mange spredte agre. Desuden nævnes alle skifterne ved navn, hvorved mange stednavne er bevaret.

Der er nu kun 5 gårde i byen, idet Hans Rostrups 2 gårde er slået sammen til een, og åbenbart overgået til selveje. (håndskriften er vanskelig at læse og stavemåden ikke altid lige let at forstå.) Ligeledes er Margrethe Friis's to gårde slået sammen, men de er dog endnu hendes fæstegårde.

Ejendomsforholdene er afskrevet så vidt muligt efter lste side i matriklen 1683.

Proprietairen: afvedtz Eier.

Niels Peders	Nu Jens Jørgens skrefuen
Jens Kier	fæstemand Niels Peders
Niels Peders	hafuer den hele
Jens Kier.	

Proprietairen: jomfru Margrethe Friis

Niels Olsen	Nu Niels Olsen skreffuen
Ollef Niels	for fæstemand Olle
Olluf Niels	Nielsen hafr den hele
Niels Olsen	

Proprietairen: Direch Blomme

Christen Peders
Niels Michels

18 Knud Høgsbro Østergård

Proprietairen: grev Ditlef Rantzau
Olluf Bertels
Olluf Søfrens

Proprietairen: Knud Bille
Moens Jespers
nu Moritz Jespers

Af navnene fremgår det, at gårdene i nogle af tilfældene går over fra far til søn. Det er således tilfældet med Margtethe Friis's gård.

1661 Niels Ollufsen, 1664 Niels Ollufsen, 1683 Olluf Nielsen, nu Niels Olsen skreven for.

Grev Rantzaus fæstere er de samme som i 1664. Tirsbæks gård viser også tegn på at være arvefæstegård.

1578 Clemmend og Sybart Mouritzen, 1661 Jens Jensen og Jesper Mouritzen, 1664 Jesper Mortensen, 1683 Moens Jespers, nu Mouritz Jespers skreven for.

Gennem 100 år synes slægtsnavnet Mouritz at være knyttet til gården. Det viser sig da også, som det vil fremgå af det følgende, at denne gård har været kaldt "Moustgård". Det er et eksempel på, hvor gamle gårdsnavne kan være.

Byen henregnes nu til Nørvangs herred (tidligere Tørrild herred). Opmålingen er begyndt mandagen, den 17. sept. 1683 og sluttet lørdag den 22. sept. (Lørdag, 22. september 1683).

Foruden alle agrene måles også tofterne, og engene og kærerne takseres for enghø, ligesom tørvemoserne noteres, om der er brændsel nok til ejerne. Selv fiskeriet i Omme å undersøges, om det er en indtægtkilde.

Den første "indtægt" der måles er Langager jord: løber syd-nord og måles fra vest. Det er middelmådig bygjord af grå sand med nogen muld. (Høsten er nu forbi, og man kan derfor færdes frit over hele marken). Denne mark såes 4 år: Første år (efter gødning) med byg. Andet år og tredje år med rug og fjerde år med boghvede, hvorefter det hviler 7 (syv) år. "Hvile" vil sige at det får lov til at ligge hen og gro til med græs, og derved give nogen græsning. Man kan vist roligt gå ud fra at det har været rødknæ først og fremmest. Græsfrø og kløver havde man ikke noget af.

Der er ialt 13 forskellige marker. Hvor de har ligget, kan ikke siges i alle tilfælde; men nogen af dem er anført på udskiftningskortet fra 1789. / Wrater indtægt = Wadderne, Kors indtægt = Korsagre, Søe Wang indtægt - ligger alle omkring den nuværende Østergård, syd for byen. Både Agre er måske = Brødene.

Nr.	Markens navn.	Retning.	Målt fra.	Bonitering	Driftsmåde.	Hvile.
1	Lang Agger Fald.	Syd-Nord	Vester	Middelmådig bygjord af grå sand med noget muld.	1 byg, 1 rug, 1 rug, 1 boghv.	7 år.
2	Over lang aggere.	Syd-Nord	Vester	Goed heed.		
3	Torn Agger Fald	Syd-Nord	Vester	Middelmådig blandkorn Jord af grå sand.	1 Bl. K., 1 Rug, 1 Rug.	9 år.
4	Søe Wang Indtægt	Syd-Nord	Vester	Ringe Rugjord af Hviiid sand.	1 Boghv., 1 Rug.	8 år.
5	Kors Wangs Indtægt	Syd-Nord	Øster	Middelmådig Rugjord af Rødsand Med noget muld.	1 Boghv., 1 Rug, 1 Rug.	8 år.
6.	Wrater Indtægt	Syd-Nord	Øster	Middelmådig Blandkornsjord Af Rød sand.	1 Bl. K., 1 Rug, 1 Rug.	7 år.

Nr.	Markens navn.	Retning.	Målt fra.	Bonitering	Driftsmåde.	Hvile.
7.	Sort Jord Indtægt	Øst-Vest	Synder	Ringe Blandkornsjord	1 Bl. K., 1 Rug.	10 år.

8.	Ul-Wang Indtægt	Syd-Nord	Øster	Af grå sand. Middelmådig Boghvedejord	1 Boghv., 1 Bl. K., 1 Rug.	10 år.
9.	Sand Wangs Indtægt	Syd-Nord	Vester	Af grå sand. Ringe Boghvedejord	1 Boghv., 1 Rug.	12 år.
10.	Eskis Indtægt	Syd-Nord	Vester	Af hviid sand. Middelmådig Boghvedejord	1 Boghv., 1 Rug, 1 Rug.	8 år.
11.	Både Aggere Indtægt	Syd-Nord	Vester	Af grå sand. Middelmådig Bygjord	1 Byg, 1 Rug, 1 Rug.	8 år.
12.	Øster Aggere Indtægt	Syd-Nord	Vester	Af grå sand og muld. Ringe Boghvedejord	1 Boghv., 1 Rug.	10 år.
13.	Sagebjerg Indtægt	Syd-Nord	Vester	Af hviid sand. Ringe Blandkornjord	1 Blandk. Af Boghv. + Byg, 1 Rug	11 år.
116.	Uden navn			Af Grus og Sand. Middelmådig Boghvedejord Af Rødsand med noget muld.	1 Boghv., 1 Rug, 1 Rug.	9 år.

Foruden de i tavlen nævnte er der nogen spredte stykker “udi heden med Liung, middelmådig blandkornsjord af grå sand med noget muld”. Såes 3 år. 1 år med bl. korn, 2 år med rug. Hviler i 7 år.

Der synes at have været flere driftssystemer, som det er vanskeligt at rede ud fra hinanden. Påfaldende er det, så få skifter, der såes med byg! Der synes ikke, at være skifter nok til regelmæssig drift af byg, når de 3 skifter hviler i 7-8 år. Der omtales heller ingen havre. Den blandsæd der såes, synes at være byg og boghvede.

Som eksempel på, hvor lange og smalle agrene var, kan nævnes at i Langager jord er agrene 324 alen i vest til 565 alen i øst. Den sidste østlige ager er 13 1/4 alen bred og 12 1/4 alen bred!

I over langagre er nogle af de længste agre (13 3/4 x 12 1/4 x 618 alen) (15 1/4 x 13 x 653!). Men Torn Agre Fald har agre af lignende længde! Den mindste agerbredde er ca 9 alen, hvilket tyder på, at det er 3 favn = 3 skar - en le's skærebredde. Agerbredderne ligger da også omkring 12, 15, 18 og 21 alen brede; men der er også agerbredder 33 og 36 alen.

Angående agrenes fordeling i marken da er den i flere skifter meget uregelmæssig, så det kan være vanskeligt at finde noget system. Men hvor der er et system, er det i rækkefølgen:

1) Jens Jørgensen, 2) Olluf Søfren, 3) Chr. Peders, 4) Mouritz Jespers, 5) Niels Olluffs, fra øst til vest. Denne rækkefølge findes 5 gange ialt i Sand Wangs Indtægt, 3 gange i Eskis Indtægt. 3 gange i Øster Ager Indtægt, og 6 gange i Wrater Indtægt, den mest regelmæssige agerinddeling i hele byen. Kun en ager ligger uden for denne inddeling, en stump af uregelmæssig størrelse. Og agrene er her alle af omtrent samme bredde og længde.

I Lang Agre Indtægt er intet system, så vidt det kan skønnes, heller ikke i Over Lang Agre.

Og der er heller ingen parallel inddeling i de to stykker.

Både agre er meget store stykker af uregelmæssig form, men delt som ovenfor nævnt i 5 dele fra øst til vest. 1, 2, 3, 4, 5. Det er “agre” ca. 470 alen lange og ca. 170 alen brede.

Heraf kan man slutte at noget af jorden er “solskiftet” - delt imellem gårdene efter deres beliggenhed i byen fra øst til vest, således at de bliver regnet fra øst:

1. Jens Jørgensen (Østergården). 2. Olluf Søfrens. 3. Chr. Peders. 4. Mouritz Jespers. 5. Niels Olsen (eller Niels Olufs).

Det er også den rækkefølge, der er fulgt i omtalen af tofterne.

Tofterne, den jord der ligger ved gårdene, bliver dyrket med byg, og det er måske derfor, at der er så lidt byg i marken, hvor jorden også er ringere.

1) Jens Jørgens gård, har to tofter af middelmådig blandkornsjord af grå sand og muld. Såes 3 år: 1 med blandet korn af byg og boghvede. 2 og 3 år med rug. Hviler i 7 år.

2) Olluf Søfrens gård: en toft. Ringe bygjord af sand og lidt muld; såes 3 år. 1 blandkorn, 1 byg, 1 rug. Hviler i 7 år.

3) Chr. Peders toft er samme godhed som ovenfor nævnt under 2.

4) Moridtz Jespers. Ligeså.

20 Knud Høgsbro Østergård

5) Niels Olsen: Middelmådig bygjord af grå sand og muld. Såes 3 år, 1 byg, 1 rug, 1 rug. Hviler i 7 år.

Tofternes størrelse er angivet, men deres beliggenhed kan ikke afgøres af de givne oplysninger. Men det er sikkert jorden mellem gårdene og åen, som vist på udskiftningskortet. Om byen i almindelighed hedder det: "Hafuer for Nødentlig tørfue skier, Liung slet og klynne, så og hver en kálhafve; findes også en å wd samme by som løb(er) i mellem Tyrel og Nør Vangs (Herred), hvor udi kand fiskis schallr (skaller), der kunde vel and (anden) fish fangis, mens (men) som der er et laksefiskeri ued (ved) Liundenis (Lundenæs) som (hvor) åen stemmis at (så at) ing (ingen) and (anden) fisk her kand fåis og ey heller hafuer bønderne garn at bruge dertil".

Derefter findes der en oversigt over græsningen.

1) Niels Peders og Jens Jørgens kunne græsse, om al mark var uden sæd, 20 nød og 4 bester; men når det besåede afgår, da 16 nød, 2 bester og 6 får. I heden to nød høbjergning. Dertil er ved Omme åe, hvorpå kan avles temmelig 3 læs - Nok udi "Felskift kær", som er noget ond og besværlig at avle. Kærhøe: 7 læs.

2) Olluf Søfrensens gård taxeres på lignende måde og med samme antal heste, køer og får.

3) Christian Peders kan græsse, om al mark, var ubesået, 20 køer og 4 heste. Når det såede areal fragår: 16 køer, 2 heste og 6 får. Samme høavl som de foregående.

4) Mouritz Jespers som nr. 3.

5) Niels Olsen som 3 og 4 (1 læs kiærhøe mindre).

I en fortegnelse sammenfattes alle de givne oplysninger om hver gård, idet hver agers areal regnes ud efter boniteten i hartkorn for hver gård, idet hver agers areal regnes ud og lægges sammen med de øvrige og regnes ud efter boniteten i hartkorn for hver gård.

Som eksempel på, hvor mange agre, der hørte til en enkelt gård, kan anføres, at til Dirich Blommes gård var der ialt 74 stykker jord, foruden tofter og englodder, spredt over alle markerne, ca 6-7 stykker i hver mark.

For hver gård bliver arealerne således:

Jens Jørgens gård: Agerjord 338878 kvadrat alen. 10, 11, 12 års hvile 81404 kvadrat alen. Toft 30563 kvadrat alen. Ca. 24 tdr. land ager, 5 tdr. land 6 skp. land udmark og 2 tdr. 1 skp. land Toftjord. 32 tdr. land i alt.

Gård.	Mark.	Areal i Kv. Alen.	Tdr. land.
1. Jens Jørgens	Agerjord	338878	24.1.2.1.3
	10, 11, 12 års hvile	81404	5.6.2.0.1
	Toft	30563	2.1.1.2.2
2. Olluf Søfrens	Agerjord	346865	24.6.0.2.2
	10, 11, 12 års hvile	118593	8.3.3.0.1
	Toft	3081	0.0.1.3.1

Gård.	Mark.	Areal i Kv. Alen.	Tdr. land.
3. Chr. Peders	Agerjord	314557	22.3.3.0.0
	10, 11, 12 års hvile	124011	8.6.3.1.2
	Toft	6524	0.3.2.2.3
4. Mouritz Jespers	Agerjord	313575	22.3.0.2.1
	10, 11, 12 års hvile	174309	12.3.2.1.1
	Toft	9266	0.5.1.0.2

5. Niels Olufsen	Ager og toftejord	25.6.0.0.3
	10, 11, 12 års hvile	9.7.3.1.3

Der er omregninger og rettelser i disse tal flere steder, men hver gård synes at have omtrent lige meget jord. Kun små forskelle: ca. 30 tdr. land hver.

Hartkornsberegningen findes i den såkaldte modelbog fra 1686. Her er arealet af tofterne lagt til agerjorden, inden hartkornet beregnes, da disse jorders bonitet åbenbart anses for det samme. Græsningen vurderes også i hartkorn. Samtidig anføres det hartkorn der var udregnet i 1664 af landgilden. Herved viser det sig hvor forskelligt gårdene har været bebyrdet og hvor uretfærdigt.

Gård nr. 1. Ejers nu af Hans Wandel i Ribe. Jens Jørgensen og Niels Pedersen.

Ond jord:	26.3.0.1.1.	2.1.2.1.0 Tdr. hartkorn.
Markjord.	5.6.2.0.1.	0.2.3.1.3 Tdr. hartkorn.
4 læs god hø		0.2.0.0.0 Tdr. hartkorn.
8 læs moes hø		0.2.0.0.0 Tdr. hartkorn.
2 Høfder ond græsning		0.0.1.1.3 Tdr. hartkorn.

Hartkorn	3.0.3.1.2 Tdr. hartkorn.
I 1664 var gården	6.0.1.1 2/5 Tdr. hartkorn.
Altså en betydelig nedsættelse.	

Gård nr. 2. Olluf Sørensen og Olluff Bertelsen.

Deres jord beregnes til	3.1.1.0.2 Tdr. hartkorn.
Efter den gamle matrikel	3.0.0.0.0 Tdr. hartkorn.
Altså en lille forøgelse.	

Gård nr. 3. Diderich Blomme. Christen Pedersen og Niels Michelsen.

Samlet hartkornsansættelse	3.0.0.1.2 Tdr. hartkorn.
Gammel hartkorn	5.1.0.0.0 Tdr. hartkorn.

Gård nr. 4. Gården ejes nu af Knud Bilde. Beboes af Mouritz Jespersen.

Ny hartkorn	3.2.0.1.2 Tdr. hartkorn.
Gammel hartkorn	5.2.0.0.0 Tdr. hartkorn.

Gård nr. 5. Ejers af jomfru Margrethe Friis og beboes stadig af Niels Olufsen og Olle Nielsen.

Ny hartkorn	3.2.2.0.9 Tdr. hartkorn.
Gammel hartkorn	4.6.0.0.0 Tdr. hartkorn.

Hjortlund. Kgl. Majestæts Rytterbonde Niels Bertelsen ansættes til: Markjord (d.v.s. jord der hviler i 10, 11, 12 år og altså ingen virkelig agerjord. 21.0.0.0.3 Tdr. land = 1.2.2.0.0 Tdr. hartkorn. Hertil kommer for 2 læs mose foder 0.0.2.0.0 tdr. hartkorn, og for 2 høvders ond græsning 0.0.1.1.3 Tdr. hartkorn, i alt 1.3.1.1.3 Tdr. hartkorn. I den gamle matrikel fra 1664 var det 2.0.0.0.0 Tdr. hartkorn.

Det varer dog ikke længe, så forhøjes disse tal ved en ny vurdering og omregning. Dog ikke i større omfang. Det sker i selve matriklen af 1688, der anfører følgende tal:

Gård Ejer	Fæster	1664	1688
-----------	--------	------	------

22 Knud Høgsbro Østergård

1	Jens Jørgensen og Hans Wandell	Niels Pedersen	6.0.1.1 2/5	3.2.2.0
2	Grev Rantzau	Oluf Sørensen og Oluf Bertelsen	3.0.0.0	3.2.3.2
3	Didrik Blomme	Christen Pedersen og Niels Michelsen	5.1.0.0.	3.1.2.2.
4	Ellen Bilde	Mouritz Jespersen	5.2.0.0.	3.3.3.1.
5	Margrethe Friis	Niels Olufsen og Oluf Nielsen	4.6.0.0.	3.4.1.0.
	Hiortlund Kgl. Maiestæt	Niels Bertelsen	2.0.0.0.	1.4.0.2

Denne hartkornsansættelse danner så grundlaget for gårdenes beskatning i de næste 150 år. Deles

gården, deles hartkornet i forhold dertil. Denne deling finder sted i Filskov, men hvornår ved jeg ikke. Men da byen udskiftes i 1789 er hartkornet for hver af gårdene delt i to lige store dele, så hver af de to beboere har fået deres part; således at der i stedet for 5 gårde med hver 2 beboere, nu er 10 gårdmænd. Denne deling har antagelig fundet sted i tiden efter 1750. Før den tid var det almindeligt at en gård havde 2 eller 3 fæstere. De boede sammen, men havde hver sin del af sals, stald og lade, undertiden havde hver sin egen have og mødding, ja, det var vistnok regelen. Derimod var man fælles om ovn, brønd og maltekølle. Den mand man delte gård med var nu gårdmand. For at undgå uretfærdige militære byrder under Chr. d. IV, hvor hver gårdmand måtte stille en soldat, kaldtes den ene af gårdmændene hovedmanden og de øvrige inderster. Indersten kan derfor være gårdfæster på lige fod med fæsteren, og som har drevet gården i lige fællesskab. Efterhånden adskilles gårdene så helt, så hver får sit - samtidig med at de købes til selveje.

Det er resultatet af denne udvikling vi møder i Filskov by ved året 1789, da gårdene udskiftes af fællesskabet. De fem gårde er opdelt i ti, hvoraf nogle dog endnu er sammenbyggede. De får nu deres jord samlet på få steder, og kan så og høste når det passer den enkelte. Fællesskabet var fællesdrift, man såede og høstede i fællesskab; det var ikke jord fællesskab. Denne udskiftning sker først i 1790 i Filskov. I Sdr. Omme kirkeby var det sket allerede i 1778. Forordningen kom 29. december 1758. Der var megen modstand imod det. Hallundbæk bys beboere siger: "Er ingen udskiftning sket (1785) og vi bor på en ganske skarp og ringe egn, så vi kan ikke se, at det kan blive os til nogen nytte eller gavn."

I Bøvl by har to udskiftet (1785), men hedder det: "De øvrige byens beboere forbliver i fællesskabet. Årsag, de kan ikke indgrøfte deres marker fordi jorden er skarp og sandig at grøfte og diger årsager stor sandflugt." -

Sønder Omme Østerby: Er ingen udskiftning sket, af årsag, ingen kan udflytte til sin lod, formedelst der ingen overfart bliver over åen for bløder og moradser uden den ene sted ved byen.

Juellingsholm, der nu er gået tilbage i bøndergårdenes række, siger, at heller ikke der er nogen udskiftning sket formedelst vi er boende i en skarp og sandig hedeegn, så ingen grøfter kan holdes vedlige. Overdrifterne er hede og mose og dertil ringe, er ej afskjellet på den ene side - men på den anden.

Det er de samme grunde der anføres de forskellige steder.

Mest interessant er præstens indberetning, da den giver et godt bidrag til billedet af tilstanden i sognet.

Den blev udskiftet i 1778, men tilføjer præsten: Agerlandet kan ikke indhegnes med grøfter som forvolder sandknog, men vel med stengærder eller sadder, som ikke er sket, formedelst mangel på første og umulighed af de sidste. Ingen skov, men hede nok!!! Ingen humle, men pors i overflødighed, som bruges af de fattige af mangel på humle.

Overdrevet til præstegården er ligesom til hele sognet stor og vidløftig, men så mager og skarp, at jeg nødes til at sætte mit ungkvæg og mine får andet steds hen om sommeren, for at nyde fornøden græs. Dog findes hist og her (noget) som efter bedre kenderes sigelse end min, er mere tjenlig til kornland, end det som på de fleste steder i sognet haves i brug, men det er så langt fraliggende. Intet heraf i hele sognet er udskiftet, og man ved intet skel.

Præstegården er i god stand, formedelst jeg har indrettet en liden teglovn $1\frac{1}{2}$ fjerdingvej herfra i fællesskab med en mand, Christen Gregersen i Hvelplund, hvorudi jeg til min part har fået 12.000 gode mursten; dernæst fået kløvet kampestenene, der forhen lå skjult i heden, ca. 200 alen, der er satte til leder under 18 fag hus, som jeg byggede forleden år, 1784.

Begge sogne har 81 selvejere, hvoraf de 56 bærer navnet med fremmede penges byrde.

Og derefter tilføjer han en interessant beskrivelse af en opdyrkelse af heden, som en gammel mand begyndte på i hans tid, måske en af de ældste udflytterfortællinger om hedens pionerer.

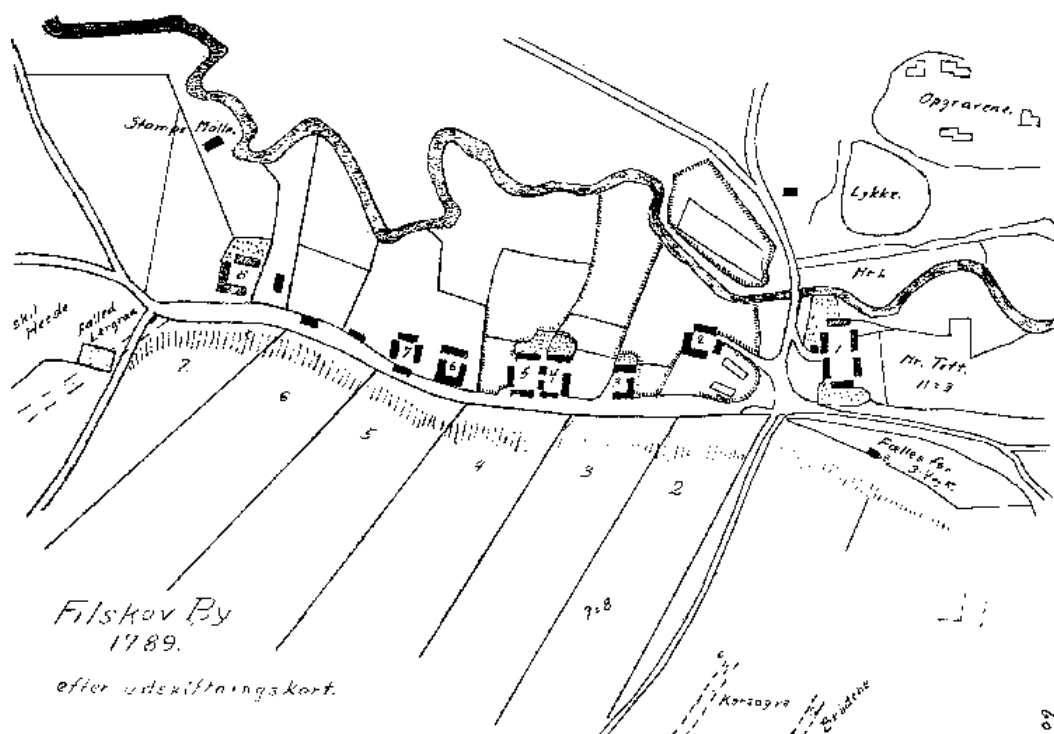
Så ved jeg ikke af noget at lægge til, uden om den ene husmand Anders Michelsen i Omvråe, hvis fader satte sig ned i sin høje alderdom på en liden plet sur hede og efter sine kræfter arbejdede med spade og rive uden hjælp af kreaturer, så længe til han fik 3 små agre, som han efterlod sin bemeldte søn, som har ved utrættelig flid med lige redskab gjort et godt lidet sted, så han nu kan have tvende køer og 10 a 12 får. Jeg tror derfor at culturen bedst kunne gå for sig i denne skarpe hedeegn, når enhver lodsejer som haver så vidtløftige overdrev, ville tage en hel eller en halv tønde land under ploven årlig, indtil det blev bekvem til at tage imod sæden, og da bygge et hus derpå til at tage mod en flittig beboer, som ville følge denne ovenmeldte husmands eksempel i at udbrede sæden efterhånden til sin og sines underholdning.

Omme Præstegård, den 8. martii 1785. Bang.

Filskov gør også indvendinger mod udskiftningen, men sproget er så ubehjælpsomt, at det er næsten uforståeligt. En "oversættelse" af det skrevne skal her forsøges i moderne retskrivning: "Er ingen udskiftning sket af årsag at vores agermarker først nu står fuld, som vel nogle kunne synes at få sin del.... men vi kan ingenlunde se, at det kan ske, siden vi har så mange stykker agermark, hver har sin liggende, at ingen af os i byen kan få sine tildelte agerlodder i så a 3 parter, de andre ejere uden skade og vores overdrift er ny fra anden til Grindsted af. Skellet, som står er og ringe. (Af Coldinghus Amts beskrivelse med alle indsendte dokumenter.

13-5-1785, Hans de Hoffmann).

Byen blev dog udskiftet trods beboernes uvilje. Efter at byens jord var blevet opmålt og takseret blev beboerne tilkaldt til møde i Vejle med Landvæsenskommissionen i Coldinghus amt, den 26. april 1790. Herom hedder det ifølge Landvæsenskommissionens forhandlingsprotokol for Vejle amt, 2 bind.

Tegning efter udskiftningskortet 1789. K.Ø. 1939

Filskov Byes Delingsplan:

Anno 1790, den 26. april var Landvæsenskommissionen i Coldinghus Amt forsamlede i Vejle, nemlig på amtmænd S.T. hr. Conferenceråd Hoffmanns vegne, byfoged Carøe i Vejle efter det høje rentekammers constitution af 30. april 1785, og begge landsognes commissairer, kammerråd Jens Bolvig fra Nebbegård og A. Steenstrup fra Giødinggård, for at lægge delingsplanen til Filskov bys udskiftning af fællesskabet. Dette møde var rekvireret af den delende landinspektør, hr. stiftlandinspektør Bie af Fredericia, som var nærværende tilligemed vedkommende lodsejere, som ere:

- Nr. 1. Christen Nielsen Brande tilligemed Christen Nielsen Bindsbøl.
- Nr. 2. Søren Michelsen.
- Nr. 3. Christen Andersen.
- Nr. 4. Anders Jensen.
- Nr. 5. Jens Larsen.
- Nr. 6. Hans Pedersen.
- Nr. 7. Niels Christensen.
- Nr. 8. Lauritz Hansen og
- Nr. 9. Hjortlund beboeren Jens Gregersen.

hvor da følgende delingsplan blev aftalt og bestemt:

- 1. Lodsejerne blev enige at hede og mosegræsningen deles efter faste love.
- 2. Der har været tvist om denne græsningsrettighed, som Hjortlund beboer haver i Filskov By og hans gård tilhørende Fælleds hede og græs mose, men samme blev mindeligt således afgjort, at Hjortlund beboer nyder samme græsningsret efter sit hartkorn og i proportion af det hele, som de øvrige lodsejere i Filskov By; her foruden ejer Hjortlund beboer omtrent een tønde hartkorns grund ejendom i Filskov By, hvortil hører et hus uden beboere med en derved liggende toft.

Denne toft med husplads og gårdsrum beholder ejeren fremdeles, som det nu befindes, men tager iøvrigt sin andel af agerland, hede og mosegræsning til ommeldte tøndehartkorn ved Hjortlund gård af derved liggende hede og græsningsmose efter nærmere bestemmelse.

3. Norden byen fra broen ved Hallundbækvej til over Rødsand, sættes et hovedskel; fra denne Rødsand trækkes linien af vinkelret i øster til markskel norden hedeagre. Imellem dette hovedskel og åen deles de agre som kaldes hedeagre, Over- og Under- tretagre til nr. 2 og 3, således at hver får efter taxation og beregning lige meget; og falder nr. 3 østerst og nr. 2 vesterst. De modtager den hede, som ligger ved og omkring agrene; og da nr. 3 falder Østerst, og følgelig får langt til sin lod, tager han det første stykke fra broen af langs Hallundbækvej til øster side af nr. 1's indelukke norden åen og går op til hovedskellet. Den eng som ligger norden åen indtager disse, hver til sin lod, dog således at hver får proportionerlig af åenge, hvad de efter deres hartkorn kan tilkomme, og skulle lidet ubetydelig blive senere (= tilbage?), da quittedes derfor i Skærengene. Nr. 2 og 3 beholder ellers deres engtofter ved deres gårde herefter som forhen. Endvidere tager 2 og 3 fra dette hovedskel af heden indtil Hallundbæk mark, således at nr. 3 falder østerst og nr. 2 vesterst. Den forhen brugte Møllevej vedbliver til vej for nr. 3 til og fra hans lod i øster, samt for byen til den forbeholdne klynemose, men ellers bliver møllevejen omlagt ved hovedskellet.

4. Nr. 1 tager sin agerlod, nemlig Undsig agre, samt alle de agerstykke og stumper, som ligger sønden åen med Østre Agre og hans egne Tofter. Endvidere indtager han al den eng som ligger sønden åen lige til markskel i øster, det øvrige agerland tager han i lige linie fra byen af og ud til Kæringen efter mål og takst. Den hede, som indesluttet imellem engen og såkaldte Tykningsvej indtager han, og linien rettes efter bekvemmelighed for tilstødende Kæringe og hedelodder, indtil denne hans hedelods skel støder på Hjortlunds tilliggende hede, og altså bliver hans hedelod ved det østre markskel inden for den foran beskrevne linie.

5. Landevejen bliver gående tvært over markerne i lige linie til den østre ende af "Flyesanden" Imellem denne vej og byen deles marken på følgende måde: Vester for nr. 1's lod, som allerede er beskrevet, bliver Vejforte ud fra byen til landevejen og videre tværs over sammen i sønder til Hjortlund Tykningsvej og Kæringe, hvilken vej bliver imellem nr. 1 og nr. 2. Vester for denne vej, nærmest byen bliver lodsejerne lige efter deres beliggenhed i byen. Følgelig tager nr. 2 først fra vejen af, så nr. 3, 4, 5, 6 og 7 og tilsidst nr. 8 nærmest flyvesandet. Sønden landevejen falder lodsejerne lige som norden vejen, nemlig først fra vejen af ved nr. 1's lod, nr. 2 og siden de øvrige efter turen indtil nr. 8, som får den sidste lod i vester.

6. Åe Engene deles på følgende måde: nr. 2 og 3 er tillagt Åe enge med deres lodder. Skulle under samme deres lodder nordn åen ej være nok, beholder de tillige indelukket nordn deres tofter.

7. Åe engene vesten byen, sønden åen tager først nr. 8 fra hans toft af og går så vidt til vester, som hans mål kan indtage. Vester for ham falder nr. 9 Hjortlund beboeren for sin ejede tdr. hartkorn i byen med hans hele englod og åe engene og bliver endda noget tilovers tillægges samme nr. 7 vesters til Omvrå markskel.

8. Åe Engene vesten byen, nordn åen deles således: nr. 4 tager først fra vester, så tager nr. 5, tillige indtager han, nemlig nr. 5 Egebjerg Agre, hvilke han kvitter for i hans agerlod. Ved disse agre tillægges ham et stykke græsningsjord i Proportion til 4 skæpper hartkorn og lægges på siden af Egebjerg agre i nordvest og sydøst. Det som endnu er tilbage af eng fra nr. 4 og nr. 5 til 3's indelukke deles således: Nr. 6 tager den eng som ligger uden for hans toft, og nr. 7 tager i lige måde den åkrog uden for hans toft med vedliggende liden ager fleg. Hvad som endnu måtte blive tilovers imellem denne åkrog og nr. 3's tilskrevne lod tager nr. 6; skulle nr. 7 ej få nok i det stykke sønden åen ved Omvrå skel, tager han det manglende vesten for nr. 6 indtil nr. 5 Egebergs englod.

9. Enhver beholder sin engtoft urørt herefter som forhen.

10. Det agerjord, som ligger i engene, tages som agerjord og afregnes enhver i sin tilkommende agerlod.

11. Fra Omvrå markskel i vester afsættes en linie i øster lidet på skrå forbi eller til Kærengene, som på kortet nu blev draget med blyant. I disse Kær enge, falder lodsejerne således: Nr. 8 tager først fra vester til øster, så nr. 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1 og nr. 9 for sin andel til sin tønde hartkorn, som falder østerst. Lodsejerne indtager af den imellem Kærengene og forbemeldte nydragne linje liggende græsmose til deres lodder i samme bredde som deres englodderne haver. På den anden eller søndre side af bemeldte nydragne linie tager fra bemeldte vestre side af nr. 8, som der får sin andel hede og græsning, og følgelig drages loddens linie skrå i sønder og øster efter mål og takst. Dernæst sønden bemældte linie falder nr. 7, så nr. 6, dernæst nr. 5 og derefter nr. 4, hvis lodder beholder samme figur som den først bestemte lod må give dem. Og denne nr. 4 støder på Hjortlund beboeres lod, som ham for tilkommende ager, hede og græsning tillægges ved hans gård og indeslutter hans agermark, samt går til markskellet i sønder og øster til den nydragne linie i nord og nr. 4 hedelod i vester; dog at han går over den ny linie i nord indtil hans kær englod. Nr. 1 tager sin hede og græsningslod fra Alleenge i Østermose til hans agerlod og til Tykketvej, som for ham er beskrevet. Det øvrige, som han mangler, får han fra samme vej af til sønder, indtil han støder på Hjortlund lod. Det som nu bliver tilbage og ligger imellem denne beskrevne lod til nord og Øster og Hjortlunds græsningslod til sønder og vester deles på følgende måde: fra Tykketvej af tager indtil Hjortlund Kjæreng, først nr. 6, dernæst nr. 2 og tilsidst nr. 3, hvis lod grænser op til nr. 1, såvel for norden som østen.

12. Nr. 6. og 7. får i Nørre Hede ind til deres englod og så vidt samme når indtil engene, den hede og græsningsareal, som ligger mellem Engvejen og engene. Nr. 4 og 5 får den andel af hede og græsning, som de mangler efter Hallundbækvej og går så vidt til nord som deres mål kan indtage og falder nr. 5 vesterst og nr. 4 indtil Hallundbækvej.

13. Fra hovedskellet fra nr. 2 og 3's lod, som for hen er beskrevet, falder nr. 7 næst indtil nr. 4's skel og nr. 6 indtil nr. 2's, med det de mangler, af det de kan tilkomme.

14. Følgende tørve eller klynemose undtages og bliver fremdeles til fælles, nemlig Hviide mose, Sønder Klyne Mose, Vester mose norden åen og Vester Mose sønden åen. Så undtages og den på kortet bemærkede liihm eller mergelgrav. Moserne er bemærkede af strækning på kortet, og denne strækning udgør tillige sætte og læggerum til klynerne. De i hvis lodder disse klynemoser falder, tillader fornøden vej til og fra moserne, samt giver fred på tørrene, så længe de står i moserne for at tørres. Derimod erholder loddernes ejere, hvori moserne ligger, den græsning forlods som i moserne kan blive, og denne græsning må ikke ødes ved at opskrælle eller afskære grønsværen på mosens bestemte sætte og læggerum. Følgelig tillades ingen anden graven i moserne, eller på deres strækninger end alene klyn.

Endvidere undtages leergraven sydvest fra byen, som er bemærket på kortet. Ligeledes undtages begge såkaldte "Stoer Søer" til vanding, for hvem af lodsejerne som behøver det for deres kreaturer. Følgelig må anlægges drift til og fra søerne, der godtgøres de lodders ejere, hvori søerne ligger.

15. Foruden de forhen omtalte veje bliver ved loddernes figurering endvidere af inspecteuren observeret, at de flere nødvendige veje bliver anlagte og afpælede, hvorved de gamle og uforholdne veje aflægges.

16. Angående tiden til fællesskabets ophævelse er imellem lodsejerne aftalt, at såsnart pælene er slagne holder enhver sig til deres hede og græsningslodder samt englodder; men i henseende til agerlodderne, da nyder enhver lodsejer 3 kjærve efter den gødning, som udføres dette års mikkelsdag; deraf følger at den ene må vederlægge den anden efter befindende med græsningsjord eller agre til tøjrning for den jord, som i andres lodder haves besået. Videre

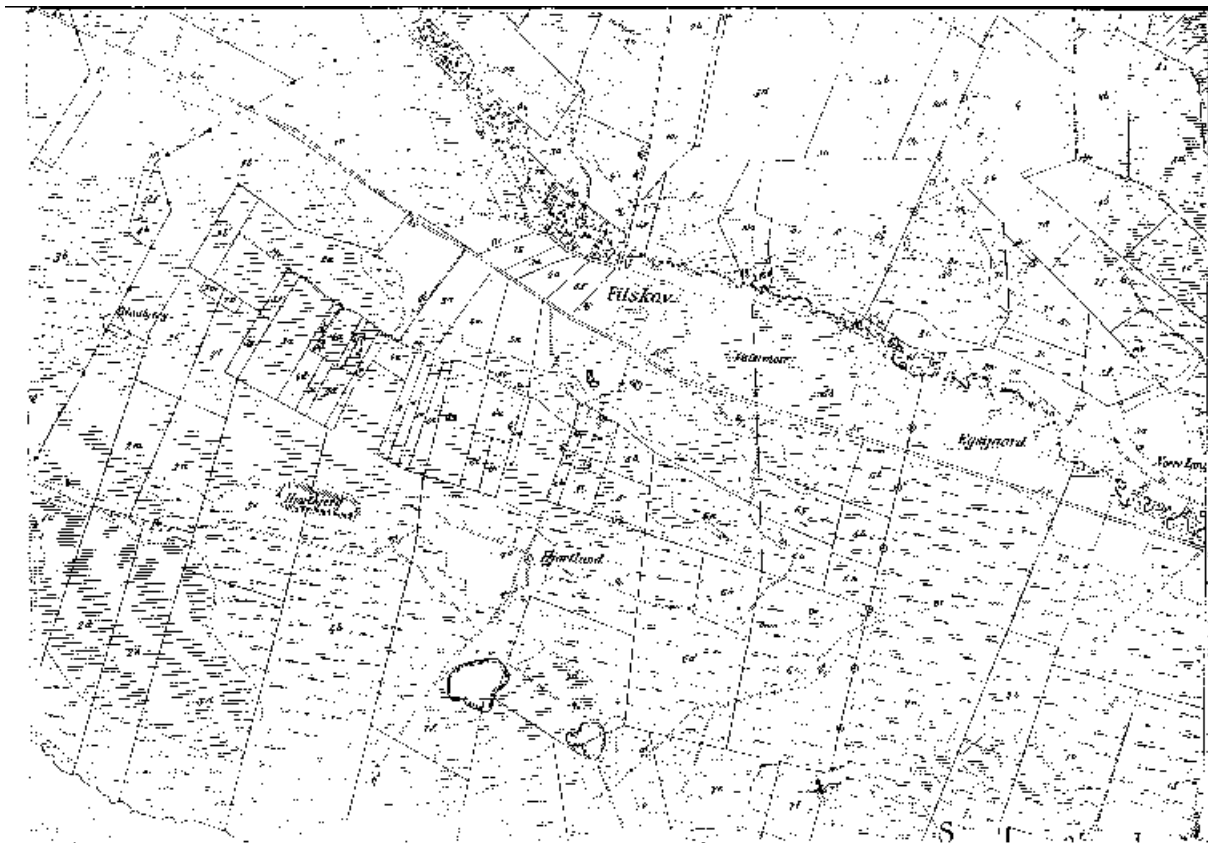
erindres det, at den hede og græsning, som falder imellem agermarken og kjærengene tager på steden ejeren af agerloden ud for hver sin lod indtil agerlodderne.

Således er denne delingsplan sluttet og afhandlet i Vejle, den 27. april 1790.

Carøe. Bolwig. Steenstrup. Bie.

For Christen Nielsen Brande underskriver Christen Jensen Utoft.

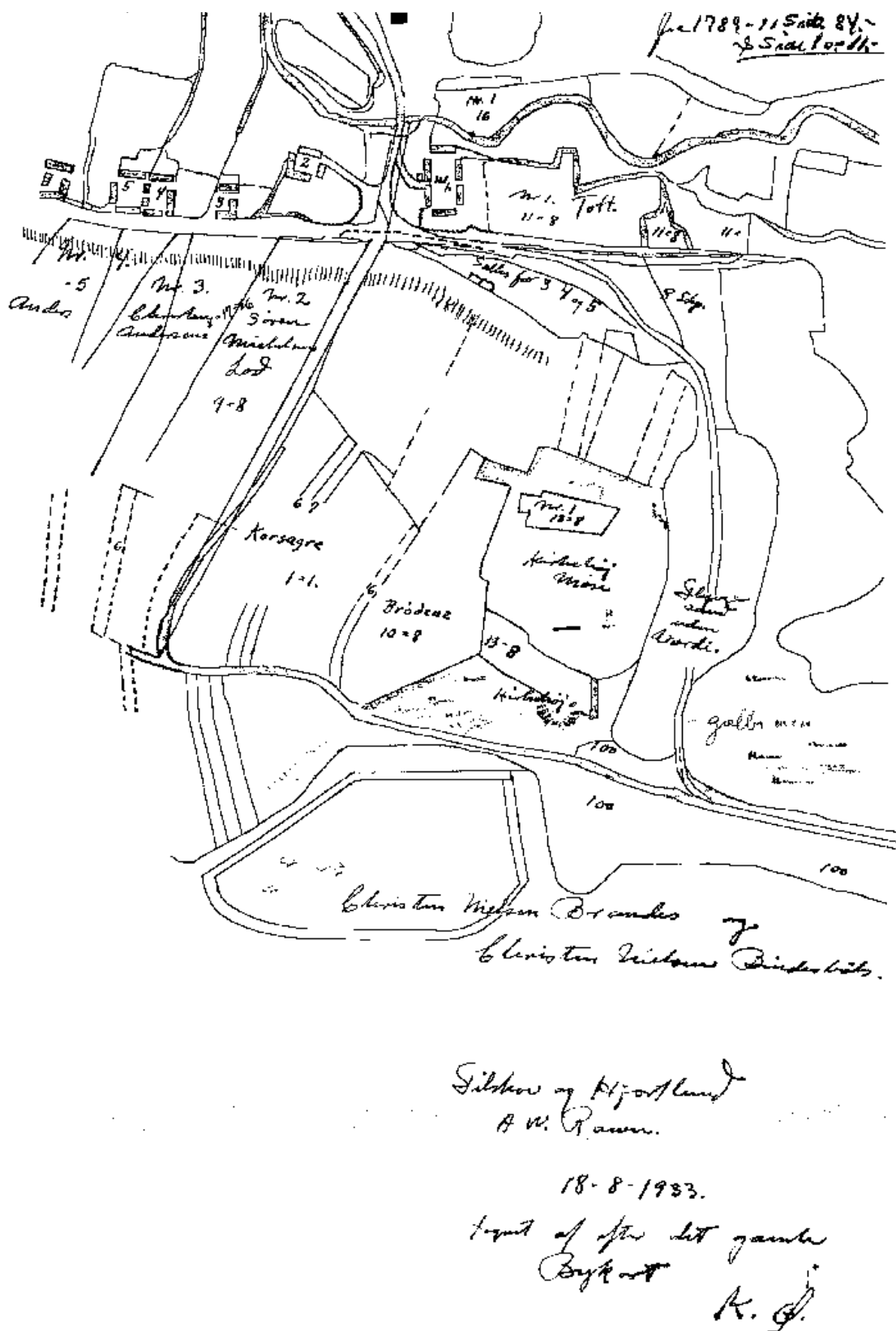
Søren Michelsen. Christen Andersen. Anders A.J.S. Jensen. Anders A.J.S. Jensen for Jens Lassen. Hans H.P.S. Pedersen. Niels Christensen. Laurs L.H.S. Hansen. Jens J.G.S. Gregersen.

Kort over Filskov

Før den der kender Filskov byes jorder vil denne tilsyneladende indviklede delingsplan ikke være vanskelig at forstå. Den er med støtte af kortet klar i alle enkeltheder og giver et tydeligt billede af byen omkring århundredskiftet. En del oplysende noter kan dog måske være på sin plads.

Først noget om gårdenes beboere: Som ejer af gård nr. 1 nævnes nu Christen Nielsen Brande. Som nævt før, er han født i Lille Brande 4. November 1742. Han må være ejer af hele gården, siden hans Gårdbeoer Christen Nielsen Bindesbøl ikke er medunderskriver af delingsplanen, selv om han er deltager i mødet. Denne antagelse støttes af, et gården behandles som en helhed ved udskiftningen;

Skitse efter udskiftningskortet. K.Ø. 1933

men de anføres begge på kortet som ejere af østre del af byens jord, og de anføres med hver sin del af den gamle gårds hartkorn fra 1688, nemlig 1 tdr. 5 skp. 1 fjk. 0 alb. ialt 3.2.2.0 tdr. hartkorn.

Det er denne gård, der har haft navnet "Østergården". Om gården siger J. Kirkebye i Jysk historie og Topografi, V. bind, side 10-11, at "den var den største i byen", da han i 1808 tjente i byen som hjorddreng. Den lå lidt afsondret og nærmere åen end gårdene i den øvrige by, hvoraf der dengang endnu var 6 tilbage ialt på byens gamle plads syd for åen.

"Den lå lidt afsondret" - det passer godt med at den ligger øst for vejen - for sig selv, "den var en skummel noget vidtløftig bygget gård", besad den for egnen store sjældenhed, at have en "Have", det er en indhegning ved huset, som foruden køkkenurter også indeholdt træer. (Ellers haves kun "Kålgårde" med køkkenurter.) Dersom jeg husker rigtigt, var der endog et æbletræ Østergårds have.

Gården blev ca 1820 flyttet (kort) fag for fag op hvor den nuværende Østergård ligger. Den var bygget af lerklinet stængerværk.

1787 boede der på gården iflg. folketællingslisten, flg.:

Christen Nielsen, mand, 40 år, i 1ste ægteskab.

Mette Pedersdatter, hans kone, 26 år, i 1ste ægteskab.

Anna Christensdatter, deres datter, 1 år.

Poul Mathiesen, 28 år, national soldat, ugift.

Anna Svendsdatter, 24 år, ugift, tjenestepige.

Peder Pedersen, 15 år, tjenestedreng.

Iver Madsen, 10 år, hyrde i byen.

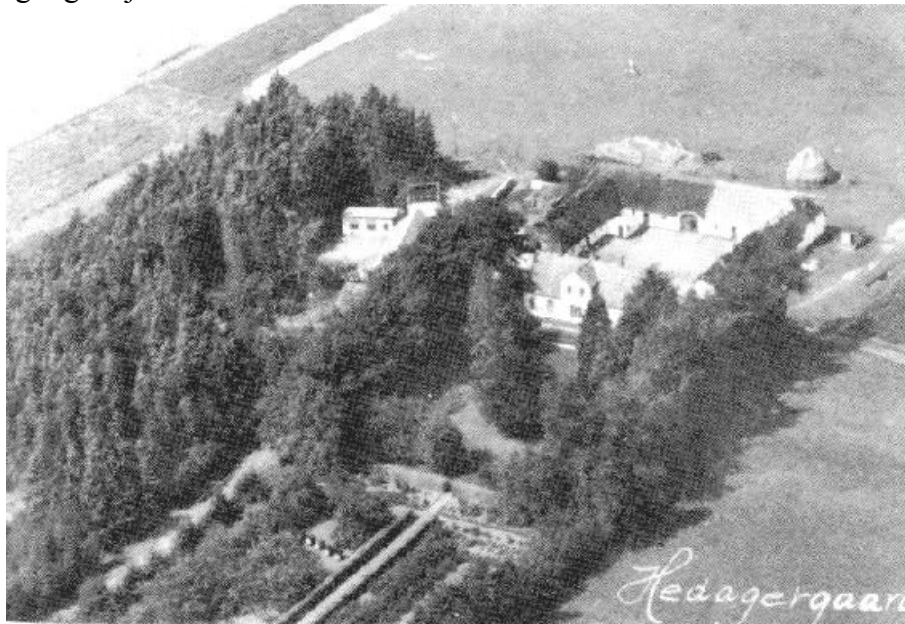
Peder Madsen 12 år, hyrde i byen.

Den anden Christen Nielsen Bindesbøl omtales som boelsmand:

Chresten Nielsen, 50 år, gift, 1ste ægteskab, boelsmand.

Johanne Nielsdatter, 49 år, hans kone, 2det ægteskab.

Ingen børn og ingen tjenestefolk.

Hedagergård

Christen Nielsen Brande er her anført som 40 år; det stemmer ikke med den før nævnte Christen Nielsen født i Lillebrande i 1742. Han skulle da kun være 35 år. Der må være en fejl i folketællingslisten, da han ved sin død, den 30. januar 1829 som aftægtsmand i Filskov er 87

30 Knud Høgsbro Østergård

år gammel, altså født 1742. I året 1801 angives han at være 59 år; det giver også fødselsåret 1742. Men nærmere "bevis" kan jeg heller ikke give.

Mette Pedersdatters alder er også usikker. Hun dør i 1836, 80 år gammel. Altså er hun iflg. dette født 1756, og skulle i 1787 være 31 år gammel, men er anført som 26 år. I 1801 anføres hun som 43 år - men skulle da være 45 år. I 1805 skrives Christen Nielsen Brande for hele gården. Chresten Nielsen Bindsbøl er død i 1801. (Christen Nielsen Bindsbøl er døbt 4 Feb 1742 i Lindeballe. Han er søn af Niels Bindsbøl. Han blev gift 10 Okt. 1773 i Omme kirke med enken Johanne Nielsdatter i Filskov. Johanne Nielsdatter blev begravet 24 Sep. 1795, 61 år gl. 14 Jun 1796 blev Christen Nielsen af Filskov gift i Gadbjerg kirke med Bodil Jensdatter af Smidstrup. 8 Nov. 1830 blev Christen Nielsen begravet som aftægtsmand i Smidstrup, 86 år gl. /Aage Jacobsen).

På gård nr. 2 bor Søren Michelsen. Hans navn er også anført på udskiftningskortet, som ejer af lodden ud for nr. 2. Men han findes ikke i folketællingslisten 1787. 1785 nævnes som ejer af gården Niels Jensen, med gårdens halve hartkorn fra 1688: 1 tdr. 5 skp. 1 fjk. 2½ alb.

1787 nævnes:

Jens Nielsen, 23 år, bonde og gårdbruger. (åbenbart en søn af ovennævnte).

Maren Larsdatter, han kone, 30 år.

Mette Nielsdatter.

Jens Larsen, en gl. mand, 58 år, enkemand efter 1ste ægteskab, daglejer.

Mette Mortensdatter, en gl. kone, 86 år. Enke efter 1ste ægteskab, nyder ophold.

Jens Nielsen må have solgt gården umiddelbart før udskiftningen.

1801 ejes den ikke mere af Søren Michelsen men af Povl Jørgensen, 45 år gl.

Den har altså været en del i handelen i disse år. Den kaldes senere Rahbeks gård, efter dens senere ejere. Ca. 1805 foreviser Peder Jørgensen skøde på gården. 1.5.1.2½ tdr. hartkorn. I jordberegningen 1805 ændret til Poul Jørgensen.

På gård nr. 3 bor Christen Andersen. Hans navn findes også på udskiftningskortet.

Hvolgård omkring 1910.

1785 anføres som ejer med hartkorn 1.5.1.2½, der sammen med gård nr. 2 giver 3.2.3.2, der er hartkornet for grev Rantzaus gård (gård nr. 2) i 1688. Den kaldes Hvolsgård. Om navnets oprindelse kan jeg ikke give nogen oplysninger. Det er antagelig den gamle dobbeltgårds navn der er gået over på halvgården.

Iflg. folketællingslisten 1787 er:

Christen Andersen, 55 år, gift 2, Bonde og gårdbeboer.

Horsbøl

Anna Christensdatter, 35 år, hans kone, gift 1.
Maren Christensdatter, 7 år.
Anna Mary Christensdatter, 5 år, Deres børn.
Mette Mary Christensdatter, 2 år.
Hans Madsen, 16 år, Tjenestedreng.
Mette Pedersdatter, 78, ugift, nyder ophold.

Han har gården endnu 1801 og i 1805.

Gård nr. 4. Ejeren kaldes Anders Jensen ved udskiftningsmødet i Vejle 1790.
1785 anføres han som ejer af hartkorn 1 tdr. 4 skp. 3 fjk. 1 alb. Det er netop halvdelen af Didrik Blommens gård (Nr. 3) i 1688. 3.1.2.2.

Folketællingslisten 1787 nævner hele familien:
Anders Jensen, Bonde og gårdbeboer, 35 år, begge i 1ste ægteskab.
Anne Kirstine Pedersdatter, 25 år, hans kone.
Anna Mary Andersdatter, 1 år.
Kirsten Lauritsdatter, tjenestepige, 23 år, ugift.
Maren Nielsdatter, mandens mor, 75 år. Enke efter 2det ægteskab, nyder ophold.

Der er nogle uoverensstemmelser med disse oplysninger og så folketællingslisten 1801:
Anders Jensen, husmand og jordbruger, 49 år, begge i 1ste Ægteskab.
Anne Svenningsdatter, 39, hans kone.
Marianne, 10.
Anne Marie, 6, deres børn.
Karen Marie, 3.

Hans kones navn er helt forkert i 1787, og han selv betegnes som husmand i 1801. Følgende erindringsminde findes om ham på gården: "Erindringsminde om afdøde sal. ANDERS JENSEN, FILSKOV og ANE KIRSTINE SVENNINGS. Ovennævnte personer knyttede det hellige ægteskabs bånd med hinanden i Starup kirke, Riberhus amt, Galthoe by, den 14 oktober 1784. I deres ægteskab avlede de 8 børn, 7 døtre og en søn, af hvilke de 4 døtre allerede før forældrene vare indgangne i evigheden. I året 1813 bortkaldte den Algode hende i en alder af omtrent 50 år. Fra denne tid af, henlevede han ugift i 22 år, indtil at Herren d. 9. juli 1835 også bortkaldte ham, efter at han har levet og virket i 84 år. Efter sin ægtefælles død, bestyrede han selv sin gård til 1825. Siden anbefalede han den til sin søn og sønnkone, som endnu med levende erindring mindes deres virksomhed og med rørte hjerter udbryde således:

I Evighedens glæde, I Navnløs salighed,
De elskte nu beklæde, Så helliggjort et sted.
Nu der de evig leve, I himlens frydendal.
Hvor aldrig døden mere. Dem så adskille skal.
Nu endt er deres smerter, Nu brudt er støvets bånd.
Nu de med glade hjerter, Og med forklaret ånd,
Vor Frelzers ansigt skue, Hvor savn og nød ej er,
Hinsides kredsens bue, Vi hist igen dem ser.

32 Knud Høgsbro Østergård

Dette minde er bekostet af efterlevende søn, Mikkell Andersen og hustru Dorthe Kirstine Christensen. Anders Jensen fik gården i 1776. Skødet findes endnu på gården med segl under. I uddrag står der bl.a:

“Kender jeg underskrevne Niels Jensen, Filskou at have soldt og afhændet..... til min kjære broder Anders Jensen, nu mig tilhørende og hidindtil påboende halve gård, beliggende i Coldinghus amt, Nørvangs herred, Omme sogn, Filskov Bye, bestående af hartkorn, ny matrikel: 1 tdr. 4 skp. 1 (?) fjk. og en alb. Kiender jeg for mig og mine arvinger ingen lod eller del eller rettighed at have til eller ved bemældte halve gård, men samme med al den rette tilliggende i moser og tørv, græsgang, fædrift. - for 133 Rd. og 2 Mk. 29. april 1776.

Niels Jensen.

Til Vitterlighed:

Jens Jacobsen. Christen Jensen Utoft. (med segl)

Midtgård inden branden 1919

Gården kaldes “Midtgården” - et navn der sikkert går tilbage til 1688, da den var den midterste af 5 gårde. Den anden halvpart med samme hartkorn kaldes “Smedegård”. Den beboes 1789 af Jens Larsen, er også skrevet for den i 1785 med hartkorn 1.4.3.1.

Folketællingslisten 1787 siger:

Jens Larsen, 68, Enkemand efter 2 ægteskaber, Bonde og gårdbeboer.

Lars Jensen. 30, ugift, Børn af 1ste ægteskab.

Anders Jensen. 23, ugift. (Gift m. Kirsten Madsdatter 16 Feb. 1791. Han døde (Begr.) 6 Apr 1791).

Lisbeth Jensdatter, 24, ugift.

Mads Jensen, 18, Barn af sidste ægteskab.

I 1801 har denne gård skiftet ejer, idet den nu beboes af

Christen Hansen, 34 år, gift 1 gang.

Kirsten Madsdatter, 33 år, 2 ægteskab.

Anders, 6.

Else Kirstine, 3. Børn.

Hans 1 år.

Niels Olsen, 24 år, landsoldat.

Abelone Madsdatter, 24, tjenestepige.

Peder Jensen, 14 år, tjenestedreng.

I hans tid er gårdens hartkorn også: 1.4.3. 1 3/4. Han ejer den også 1805.

6. Gård nr. 6 ejes ved udskiftningen 1790 af Hans Pedersen. I 1785 ejes den af Christen Madsen med hartkorn 1.5.3.2.

I 1787 bor Christen Madsen endnu på gården. Han er 45 år gl. gift med Mette Nielsdatter, 36 år, begge i 1ste ægteskab.

Bodil Christensdatter 6 år.

Mads Christensen, 3 år, Børn.

Niels Christensen, 9 år.

Mads Hansen, mandens fader, 75 år, Enkemand efter 1ste ægteskab, Aftægtsmand.

Den nævnte Hans Pedersen er ikke omtalt 1801. Da synes gården at være beboet af Christen Pedersen. Husbond. 50 år. Gift 2den gang med

Johanne Andersdatter, 40 år. Han er bonde og gårdbesidder.

Børnene: Hans 22, Ane 10, Kirsten 2 år.

Denne gårds navn kendes ikke. Den synes ret hurtigt at være flyttet ud til Egebjerg. Den er en halvpart af den i 1688 nævnte gård nr. 4, der ejedes af Ellen Bilde. Hans Pedersen fremviser dog skøde 1805.

Moustgård 1919

7. Den anden halvdel af Ellen Bildes gård. Den beboes i 1785 af Niels Christensen, og angives at have af hartkorn 1.5.3.2. De to gårdes hartkorn udgør 3.3.3. 1. (jævnfør matriklen af 1688).

I 1787 hedder det:

Niels Christensen, 51 år, gift 2, Bonde og gårdbøer.

Maren Madsdatter, 33, gift 1.

Christen, 44, Tjenestefolk.

Johanne, 20.

Anne Jacobsdatter, 12.

34 Knud Høgsbro Østergård

Han er ejer af gård nr. 7 i 1790. Og i 1801, men stadig barnløs.

Jens Thomsen, 23.

Inger Kirstine Nielsen, 21, Tjenestefolk.

Ella Jensdatter, 13.

Det er denne gård, der kaldes Moustgården.

Vestergård omkring 1890

8. Den sidste gård, nr. 8 synes i 1785 at have haft to beboere: Thomas Jensen, hartkorn 1.6.0.1½. Hans Chr. Madsen 1.6.0.1½. Sådan anføres det i Hoffmanns bog om “Colding Huus Amts Beskrivelse”, 1787.

1787 anføres Laurits Hansen som ejer af gården. Han er bonde og gårdbesidder, 25 år gl. gift med Anna Jensdatter, 23 år. Det er Juellingsholms gård i 1688.

Hans Chr. Madsen bor hos dem med sin kone Maren Lauritsdatter. De er henholdsvis 53 og 54 år gamle og anføres som “mandens forældre” og aftægtsfolk. Desuden 2 tjenestepiger.

Thomas Jensen er åbenbart flyttet bort. 1801 ejer Laurits Hansen endnu gården. Den har ligget vestligst i byen og kaldes Vestergård. Hartkorn er 1805 2.0.0.1½.

Hjortlund.

Ejeren hedder i 1785, 1787 og 1790 Jens Gregersen. Gårdens hartkorn er som i 1688 1.4.0.2.

Familien består af flg. I 1787:

Jens Gregersen, 52 år, Gift 2, Bonde og gårdbeboer.

Else Pedersdatter, 54, gift 1.

Peder Jensen, 19.

Gregers Jensen, 22.

Kirsten Jensdatter, 15.

Karen Pedersdatter, 18, Tjenestefolk.

Jens Larsen, 9.

Hjortlund omkring 1918

I 1801 har sønnen Gregers Jensen overtaget gården Han er nu 35 år og er gift med Kirsten Pedersdatter, 40 år. Børnene er Jens 3 og Kirsten 1 år.

Foruden de her nævnte gårde var der i 1785 to jordløse huse Jens Larsen og Thomas Wistisen. De nævnes ikke i 1787. 1801 var der derimod igen to mindre ejendomme, foruden de nævnte gårde.

a) Søren Sørensen, 47, Jordløs skædder.
 Elisabeth Christensdatter, 48. begge i 1ste ægteeskab.
 Dorte, 12, Krøbling.
 Ane, 10.

b) Søren Nielsen, 52, Husmand, jordbruger.
 Lene Andersdatter, 49, hans kone.
 Karen Marie, 16.
 Maren, 9.
 Dorte Kirstine, 4.

Søren Nielsen har antagelig fået sin jord fra Vestergården, da det er den første gård, der formindskes ved udparcellering, til 2.0.0.1½.

Ca. 1805 foreviser Søren Nielsen skøde på 0.4.0.0. hartkorn.

Resten synes solgt til Hjortlund, der forøger sit hartkorn til 2.4.0.2 3/4 ca. 1805.

På fællesjord lige under bakken ved Østergården viser kortet et lille hus med have. Fælles for nr. 3, 4 og 5.

Endvidere et lille hus nord for åen, øst for den gamle vej, et andet lille hus.

Mellem gård nr. 7 og 8 er en ubebygget toft. Kun et lille hus ude ved gyden er tilbage. Det er antagelig her den toft ligger, som Hiortlund har ejet. Af punkt 2. fremgår det, at Hiortlund ejer en toft i byen., og det siges også af Karen Arrevad at "Hjortlund Gård skal engang have ligget i byen". Hun mindes at have set "rester af risgærder på toften". -

Gaden og tofterne har været indhegnet med diger. Karen Arrevad, der var født 1849, kan huske, at hun som barn løb på diget langs med "æ gyde" Disse diger er nu forsvundne.

Den på kortet viste stampemølle er også væk.

Nr. 3 nævnes bro over til Hallundbæk. Det er byens vej til Langelund mølle, der dengang gik over åen langs nordsiden af Sønder Omme å. På et af de gamle kort er der tegn for, at der har været vadested vest for broen, idet åen umiddelbart vest for broen har en udvidelse mod syd, med vej ned til åen. Måske er det dog blot et vandingssted for kreaturerne. Om denne bro findes der en morsom lille notits i en gammel lommebog, der har tilhørt Hans Christensen på Østergården. Broen har været forfalden og ufarbar, så da der i 1883 endelig blev lavet en ny, gjorde det et så stærkt indtryk på befolkningen, at Hans Christensen skriver i denne lommebog, der ellers ikke indeholder særlige optegninger af den art.

“Den 3. januar 1883. Broen ved Filskov var gjort befærdet den dag; navnlig K. Larsen, T. Mynster, N. Larsen kjørte og flere gik til fods.”!

De kunne høre slagene fra pæleramningen helt oppe i byen, siger en af de gamle.

Det er den moderne teknik, der mødes med den gamle landsby.

De i nr. 3 nævnte Træt agre, som ligger østligst, nord for åen, giver senere navn til Trædemarksgården. Det er agre, der har været trætte om. Gården burde altså egentlig hedde Trættemarksgården. Det er ikke trætte i betydningen “udpinte agre.” De kaldes som regel “gammeljord”. D.v.s. agre med 30-40 års hvile! (Åstrup og Terpling).

Ad nr 4. Østergården får sin lod øst for byen mellem åen i nord og Hjortlund i syd, og vejen fra byen til Hjortlund i vest og sogneskellet mellem Skelhøje (ca - 2400 alen syd for åen). 100 alen syd for Skelhøje er vist en vej fra Langelund Mølle til Grindsted. Gårdens samlede jordtilliggende skal efter hvad de gamle siger have været på mindst 1160 td.land. (Vestergården på 1400; men Hjortlund var større endnu! (dog kun 583 og 638 td. ld.)

Hele dette store areal kaldes Øster Mose, med agerstykker spredt rundt om, hvor det har været tørt nok til at dyrke jorden. På det mere komplette kort i Matrikelkontoret er der senere indtegnet en gård her ude i mosen, ca. 200 alen syd for åen og 2500 alen øst for broen. Gården er trelænget og åben mod øst. Ingen kålgård og ingen toftediger er afmærket. Hvornår denne gård er bygget, og hvem der har ejet den er mig aldeles ubekendt. Der findes intet spor af den i engen, så vidt jeg kan se, og jeg har ikke hørt nogen overlevering om, at der skal have været een. Den må være fra tiden 1820-1840 og helt gået i glemsel. 300 alen vest for denne gård, tæt ved åen, skal der også have været en høj, kaldet Sortehøj, heller ikke den er der spor af. Kun kortet viser det. Af de mange agerstumper i Øster Mose kan nævnes mellem Sortehøj og byen: Møeagre, Hampagre, Hultetagre, Hansagre og Østeragre. Allesammen agre, der må være taget ind til dyrkning i tiden mellem 1683 og 1790.

Ad nr. 5. Landevejen er vejen fra Vejle til Sønder Omme. Den er nu lige som en snor, men har tidligere slået et stort sving mod syd gennem Øster mose. Den ny landevej blev anlagt ca 1860, på hvilket tidspunkt den gamle kro blev bygget (1853-54), den nuværende “Engesvang”.

“Fly-sanden” er sandflugten sydvest for byen, der på det gamle udskiftningskort kaldes Laurits Hansens Sandflugt. Den omtalte Tykningsvej går i vest-øst gennem lavningen syd for byen, dobbelt så langt mod syd, som til Kirkehøj, sønden om de to småsøer, der engang har ligget ud for Kirkehøj: Store Sø og Lille Sø. Lavningen kaldes endnu Tykningen. Disse søer er nu forsvunden ved udtørring. Foruden disse to, fandtes der også den gang to søer syd for Hjortlund, der også kaldtes store og lille sø. Den ene af dem findes endnu. Det er disse to “store søer”, den ene i “Tykningen” den anden ved Hjortlund, som der skal være vandingsret og vej til ! (se punkt 14).

Lillesø lå noget længere mod Øst.

I denne forbindelse kan der være anledning til at nævne de to kredsformede volde vest for søen ved Hjortlund. De ligger mellem den nuværende vej fra Grindsted til Filskov og søen, ca. 8 og 19 favne fra vejen. Det er halvkredsformede volde med åbning mod nordøst, og har antagelig været fårefolde. Syd for disse findes 2 lave kæmpehøje. Hele dette areal burde have

lov til at ligge hen i fredet tilstand. Heden herude er gennemkrydset af gamle veje, der grænser i sydøst til Silkeborg enge og Greenskrog jorder, i syd til Hinum byes jorder og i sydvest til Dal Bys jorder.

Sydvest for Hjortlund ligger Hjortebjerg. Lidt nord nordvest for Hjortebjerg ligger Blåbjerg med Blåbjerg Mose. Tæt vest forbi Blåbjerg går sognegrænsen i syd-nord. På Blåbjerg er tegnet et hyrdehus. Det er et vældigt og øde hedeområde, hvor hyrdedrengene har drevet rundt med de magre kreaturer fra den ene grønning til den anden i dagevis. Min egen far har været hyrdedreng og drevet rundt på denne hede, inden han kom i Vejle Latinskole.

Om vejene dengang sagde bedstemor, at de var sådan, "at man ikke kunne slide en sytråd over på et hjul fra Stilbjerg til Vejle". De var så sandede.

Om de i nr. 14 nævnte moser ved jeg ikke andet, end at en af dem har ligget norvest for byen, norden åen. En anden lige sydvest for den nuværende Østergård.

Udskiftningskortet der findes i Matrikelkontoret er fra 1789 opmålt af A.W.Rawn. Det er efterprøvet og anvendt til bonitering i 1820. Samtidig er der ændret en del på kortet. De nye gårde er indtegnet, hvor der er sket ændringer, og nye veje er indtegnede. Østergården er uforandret. Da den flyttes ca. 1820, må de ændringer, der er sket være foregået inden dette år.

Gård nr. 2 synes udflytter meget tidligt. Gård nr.3 er ombygget på samme sted til en firelænget gård med et hus på den anden side gaden, lige over for gården.

Gård nr.4 er ligeledes ombygget, lidt østligere end den gamle og den sammenbyggede gård nedrevet, hvorved nr. 5 antagelig er udflyttet.

Nr. 6 og 7 og 8 er ombygget allesammen på de gamle tofter. Der kan dog også blot være tale om rettelser af tegningen, da disse gårde har samme form; blot rykket en længes bredde mod nord. Disse forhold er meget vanskelig at udrede!

Delingsplanen har medført, at hver gård nu får sin jord på meget færre steder - 4 eller 5 steder. Den endelige udskiftning regnes med at være sket i 1793, efter en overgangstid på 3 år.

Østergården har sin jord på 4 steder. Værdien anslås i 1805 til 600 rdl.

De andre gårdes jorder er ansat til en værdi af 300 rdl. (Vestergården til 350 og Søren Nielsen, Knuud's til 150 rdl.)

Dyrkningsmåden er på denne tid efter sognefogedens opgivelser i hele sognet: Først byg, så 3 halm rug og undertiden 1 halm havre, derefter hviler jorden i 5 år.

Det er interessant at lægge mærke til, hvor vanskelig det i delingsplanen nævnte har ved at skrive deres navne. Christen Nielsen Brande og Jens Larsen, kan åbenbart slet ikke skrive. Søren Michelsen og Christen Andersen og Niels Christensen kan, men de andre kan kun tegne deres forbogstaver. - Deres skoleuddannelse - om de har haft nogen, har ikke været meget stor.

Fra dette tidspunkt af, ca 1805, er det meget vanskeligt at følge udviklingen i byen, da der handles og udskiftes meget jord. En del husmandslodder oprettes. Gårdene får ny hartkornsansættelse ca. 1825 og nye matrikelnumre ca. 1844.

Det er derfor med forbehold, at de følgende oplysninger noteres.

Ved matriklen af 1844 findes der 10 numre på byens jord. Ved denne nummereredes gårdene modsat 1790, således, at Vestergården nu får nr. 1 - og Østergården nr. 6; Nr. 7, 8, 9 og 10 er udflyttede ejendomme.

38 Knud Høgsbro Østergård

Nr. 1. Vestergården.

Den beboes i 1801 som før nævnt af Laurits Hansen, husbonde 41 år.

Ane Joensdatter, hans kone 37 år.

Hans Christian, 13.

Joen, 11 år.

Mads Christian, 6 år.

Søren, 2 år.

Johanne Christensdatter, tjenestepige 20.

Hans gamle fader lever endnu i et aftægtshus:

Hans Christian Madsen, 67, "Jordløs husmand", får aftægt af afstået gård.

Maren Lauritsdatter, hans kone, 67.

1834 beboes gården af sønnen:

Mads Christian Lauridsen, 39 år.

Ingeborg Nielsdatter, hans kone, 30.

Laurids Madsen, 3 år, deres barn.

Laurids Hansen, enkemand og aftægtsmand.

Lene Marie Jensdatter, 18, ugift, tjenestepige.

Man lægger mærke til, at der ingen tjenestefolk er på gården nu udover en tjenestepige. Deres jordtilliggende kan da ikke være særlig omfattende. Det, omtales således i en protokol, hvis årstal er mig ubekendt:

Mads Chr. Lauridsen, ny matr. nr. 1. En hovedlod vesten og sydvest for byen og en englod sønden for byen. Af hans jord fradrages for vej fra byen til Omvrå, vej mellem Lille Brande og Langelunds Mølle. Vej fra byen til nævnte vej. Vej mellem Omme og Langelunds Mølle. Ny matrikel, hartkorn: 3 tdr. 3 skp. 3 fjk. 1 1/4 alb. For 638 10880/14000 tdr. land. Det nuværende matrikelhartkorn, upriviligeret: 2 tdr. 0 skp. 3 fdk . 2 1/2 alb. I 1805 2 tdr. 0 skp. 0 fjk. 1 1/2 alb.

I 1845 ejes gården endnu af Mads Christian Lauridsen, 50 år, f. i sognet.

Ingeborg Nielsdatter, 42, hans kone. f. i Ringive sogn.

Ane Kirstine Madsdatter, 5 år, deres datter, f. i sognet.

Laurids Hansen, 85 år, enkemand, inderste og aftægtsmand, f. i sognet.

Kirsten Jensdatter, 20, ugift, tjenestepige.

1850:

Mads Christian Lauridsen, gift, f. h. i byen, bonde og husfader.

Ingeborg Nielsdatter, 45, hans kone, f. i Ringgive.

Ane Kirstine Madsen, 11, f. i huset, deres børn.

Kirsten Billund, 5.

I huset bor en skolelærer Christen Christensen, 28 år, gift, f. i Grene sogn.

Maren Christensdatter, 31, hans kone, født i Ansagger sogn.

Det er denne lærer, der har forfattet folketællingslisten. Han er lærer for Øster Distrikt omfattende: Hallundbæk, Raulund, Omvrå, Trællund, Lundager, Hjortlund og Filskov.

Ca. 1866 ejes gården af Thomas Larsen, der har hovedparcellen 1a, med parcellerne 1b, 2p og 2r.

Parcellen 1c og 1d ejes af Jens Kolstrup og 1e af Jens Kristian Rau.

Disse gårdes beliggenhed kendes ikke af mig, heller ikke af de senere ejere.

Vestergården har senere været ejet af den nuværende ejer af Østergården, Magnus Nissen. Den er flyttet fra sin gamle plads op til landevejen.

Matr. Nr. 2. Moustgården.

Denne gård beboes i 1834 af:

Jens Thomsen, 56 år, gift, gårdmand.

Ane Marie Iversdatter, 47, hans kone.

Niels Mads Christian Jensen, 18.

Iver Jensen, 16.

Ane Kirstine Jensdatter, 11. Deres børn.

Marianne Jensdatter, 10.

Else Kirstine Jensdatter, 8.

Thomas Jensen, 4.

Denne Jens Thomsen synes at være den tjenestekarl, der i 1801, 23 år gammel tjente på gården. Niels Christensen, den forrige ejer, synes at være død barnløs.

I den nye matrikel beskrives gården således: Jens Thomasen. Det nuværende matr. hartkorn: 2.6.2.1 5/12. (vistnok plejesøn af Niels Moustgård Christensen (vedr. Jens Thomsen)). (En regnebog dateret 12.1.1831 har tilhørt ham som lærer. (Vedr. Niels Mads Christian Jensen)).

En engtoft ved gården vestlig i byen. En agerlod næst sønden for byen. En ager og hedelod sydvest for byen. To englodder nordvestlig for byen ved åen. En græsningslod sønden og en hedelod norden for byen. Ny matrikel nr. 2. Af veje nævnes på ejendommen: En vej mellem Lille Brande og Langelund Mølle. Vej mellem Omme og Langelund Mølle. Vej fra byen til Langelund Mølle. Vej mellem Omvrå og Hallundbæk. desuden en markvej. I alt 638 13750/14000 tdr. land for 4.1.1.2½ tdr. hartkorn.

I 1845 beboes gården af:

Ane Marie Iversdatter, 58, enke, f. i Åstrup sogn.

Iver Jensen, 27, ugift, f. her i sognet.

Maren Jensdatter, 24, f. her i s.

Else Kirstine Jensdatter, 18, f. her i s.

Thomas Jensen, 15. f. her i sognet.

Om Jens Thomsen og Ane Marie Iversdatter oplyser Åstrup sogns kirkebog, at de er viet i Åstrup kirke den 18. nov. 1815. Forlovere var Iver Andersen, Tvilho og Thomas Jensen af Nørangelund. (Iver Andersen ejede den ene af de to gamle gårde i Tvilho.)

1850 bor endnu de samme på gården. Ane Marie Iversdatter, enke med 4 ugifte børn.

Ca. 1860 blev gården delt og en del af den flyttet op syd for landevejen, samme år som den gamle kro. Det var da landevejen var ved at blive anlagt og var kommet omtrent til Lille Brande, godt forbi Filskov. Iver Jensen Moustgård og Christen Nielsen søgte om bevilling samtidig.

Jens Moustgård Jensen, f. 64 fortalte dette i 1933, og sagde bl.a.: "Far havde en yngre bror som fik den gamle gård, som blev flyttet op ved siden af skolen, men gården her har fået hovedparcellens nr. 2a.

Karen Arrevad fortæller, at da de gik til præst i Sønder Omme, holdt de hvil i denne gård på vej hjem og syede dukketøj. Den var under bygning på denne tid (ca. 1863). De gik jo hele vejen. De holdt også hvil i det knæhus, der er vist på maleriet af Dalgas, som har hængt på

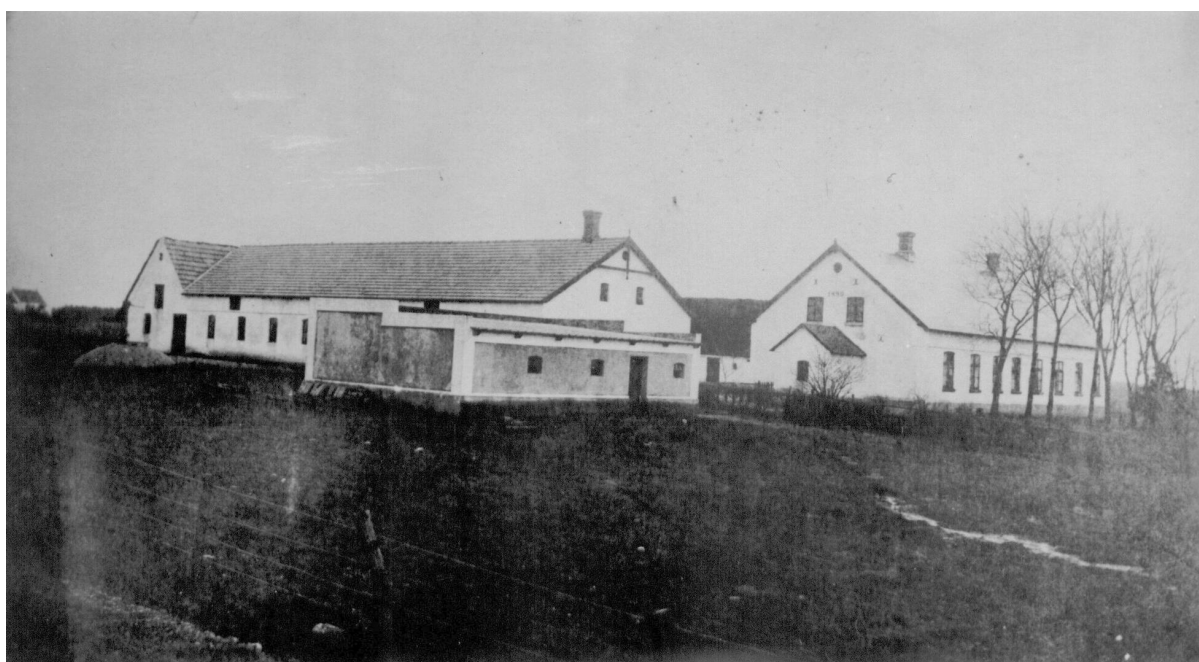
40 Knud Høgsbro Østergård

Ladelund (Nu på Grindsted bibliotek (Nu igen på Ladelund)) - Den af Karen Arrevad omtalte gård må være 2b., der ca 1866 ejes af Thomas Jensen Moustgård. Født 1830, ligger ved skolen.

Den førnævnte 2a der ca. 1866 ejedes af Iver Moustgård, ligger noget mere mod vest. En af denne slægt (Jens Moustgårds bror: Anton Moustgård, der har været i Amerika, har skænket tårn til Filskov kirke og ligeledes stiftet et legat der bestyres af pastor Brockdorff). Legatets renter går til hjælp ved uddannelse for unge mænd fra Filskov sogn.

Matr. nr. 3. "Smedegården".

1834 beboes denne gård af Jakob Skårup Arrevad. I den nye matrikel nævnes som ejer af nr. 3, Thomas Christian Christensen. - Om ham ved jeg intet. Han må have haft gården lige før Jakob Skårup Arrevad og måske være skrevet for den da matriklen blev bestemt. Den nye matrikel er vist ikke så tidlig som før 1834.

Smedegård

Gården beskrives således i matriklen: upriviligeret nuværende hartkorn 2.0.0.0 tdr. Ny matrikel 3. Thomas Chr. Christensen. En eng og hede-lod norden og nordvest for gården på begge si-der af åen tilgrænsende gården. To agerlodder, den ene sønden og den anden sydvestlig for byen. En eng og hedelod længere sydvestlig, en græsningslod sydlig og en hedelod nordlig for byen. Fragår jord for vej fra Omvrå og Hallundbæk, 1. markvej, 2. byvej og markvej, 3. Byvej og markvej. Ialt 555 13860/14000 tdr. land. Ansættes til 3 tdr. hartkorn.

1834:

Jacob Scårup Arrevad, 32, gift, gårdmand.

Maren Christensdatter, 22, hans kone.

Otto Arrevad Jacobsen, 2, deres søn.

Thomas Christensen, 18.

Johanne Åstes Datter, 16.

Nicolaj Arrevad, 34, ugift, tømmermand.

1845:

Jacob Skårup Arrevad, 43 år, gift, gårdmand, f. i Brande sogn.

Maren Christensdatter, 32, gift, født her i sognet.

Christen Jacobsen, 10.

Johanne Jacobsen, 7.

Karen Jacobsen, 4.

Else Mikkelsen, 24, ugift, tjenestepige, fra Hejnsvig.

1850:

Jakob Skårup Arrevad, 48, gift, f. i Brande, Bonde, Smed og husfader.

Maren Christensdatter, 38, hans kone, f. i sognet.

Christen Jakobsen, 15, f. i huset.

Johanne, 12.

Karen, 9. deres børn.

Ingeborg, 5.

Otto Arrevad Jacobsen, født 4/5 1849.

Gyde Christensen, Slesvig, 16, tjenestedreng.

Jakob Skårup Arrevad var, som angivet født Brande sogn. Han blev gift med en søster til Lars Kristian Pedersens kone i Midtgården. Herom hedder det i et interview med den gamle Karen Arrevad Jakobsen: (VESTKYSTEN 4/9/1934): "Det ældgamle Filskov bestod af ialt 7 gårde, hvoraf de 5 lå ret tæt ved hinanden langs åens sydside, og den midterste af disse blev kaldt "Midtgården" og nabogården "Smedegård". De tre gårde er i tiden blevet flyttet, men Midtgård og Smedegård, ligger der endnu, og det er på disse to gårde forhistorien begynder." Omkring midten af forrige århundrede ejedes Midtgård af Lars Filskov, som han almindeligvis kaldtes (hans rigtige navn var Lars Kristian Pedersen) og hustru, Dorthe Kirstine. Smedegården ejedes samtidig af Jakob Skårup Arvad og hustru, Maren. Maren og Dorthe Kirstine var søstre, hvorfor børnene i de to gårde var søskendebørn. I 1849 blev der på Smedegården den 4. maj født en dreng, som blev kaldt Otto.-

Resten af historien gemmes til omtalen af Midtgården. -

Navnet Smedegård er antagelig kommet af, at Jakob Skårup Arrevad er Smed. Der findes en morsom gammel stilebog, som har tilhørt ham, der viser hvordan undervisningen i skrivning dengang blev forbundet med moralsk undervisning. Den er fra 1814, altså Rationalismens tid.

Stilebog for Jacob Schårup, skrevet på Brandholm 1814.

Heri hedder det bl.a. som forskrifter: "Synd i tanke er når mennesket bifalder den forestilling, der strider mod loven." (Han har været 12 år, da han har øvet sig i at skrive det!! Hvor meget mon han har forstået deraf?). Endvidere:

"Det er vor pligt at bidrage til andres glæde, såvel til den åndelige, som til den sanselige. Det er pligt at tage del i andres lidelser, at trøste den i nøden, og ved råd og dåd at vise dem al mulig bistand. På menneskets levned og handle måde skal det kjendes, om hans tro på Christum er af den rette art eller ikke". Skrevet af Jacob Schårup Arrevad 13/3 1815.

Senere: "Gud sørger for sine skabninger, han forskaffer dem livets ophold og vogter og beskærmer dem og lader dem have årsag til at frydes ved deres tilværelse."

"Synden skader legemet; den berøver det sundhed, brugbarhed, varighed og takkelighed."

"Det er pligt, at sørge for at følelserne vorder dannede og anvendt rigtige. Følelserne er den evne i sjælen at være sig sin nærværende tilstand bevidst; at iagttage den forandring der foregår med os."

“Skånsomhed, overbærenhed, velvilje og kærlighed vinder yndest hos mennesker og gør os værdige til Guds Nåde. Redelig flid og anstrengelse styrket ved tanken om Gud føre til opfyldelsen af naturlige ønsker.”

“Hav daglig Gud for øje og i hjertet og frygt og lyd ham som din skaber, genløser og helliggjører, ved at beflitte dig på et helligt levned og lydighed imod Ham.”

Senere ejedes Smedegården ca. 1866 af sønnen Laurits P. Jacobsen. Der hører da til gården matr. numrene: 3a, 3b, 3c, 3f, 3g og 2g. - Mindst 4 parceller er udskiftet ved den tid. Men gården ligger endnu omtrent på den gamle plads, 37 skridt fra jernbanen Grindsted-Brande. Syldesten fra den gamle gård ligger endnu nord for det nuværende stuehus.

Den nuværende ejer er Kristian Vestergård, en søn af Laurits Peder Jacobsen. Ved gården er der mange store kløvede granitsten. To store trappesten ved hoveddøren, en lang tynd sten ved køkkendøren og 3 tilhugede sten i en stenhøj i haven. (1 lang rød).

På Smedegårdens toft, har der været ælteplads for ler til mursten, en rund stensætning, hvor man drev et par stude rundt i leret. Derefter er stenene formet og lufttørret. Teglovnen bestod af en formur og et skråt tag af lyngsåd. Der fyredes gennem huller i formuren. Karen Arrevad, født 1849 kunne godt huske teglovnen og mente der var spor af æltepladsen endnu - men jeg har ingen nærmere oplysninger herom. Ved teglovnen lå der en stor skelsten, en stor hvid sten, mellem Midtgården og Smedegården. Man sagde den vendte sig hver gang der var en der bagte. Det er sikkert en forvansket form af en gammel vittighed, som Aug. F. Schmidt omtaler i “Fra Ribe Amt” VII., side 11 og 25. Han nævner her en sten i skellet mellem Vilslev og Jernved sogne (Gørding herred): “der vender sig, når den lugter nybagt brød” (Danske Folkesagn 1906-23-2698 optegnet af Jes Duborg). Over hele landet kendes denne vits - men stenen vender sig aldrig - for den kan ikke lugte.

“Skelstenen lå i æ nør side i æ gyde, en pæn hvid sten, lige ved overkøringen (over jernbanen). Teglovnen på Smedegårds mark ved skelstenen. (Karen Arrevads ord.)

Nr. 4. Midtgården (gl. gård nr. 4).

1834 beboes denne gård, som før nævnt, af Mikkelt Andersen, 33 år, gårdmand.

Dorthe Kirstine Christensdatter, 28, hans kone.

Augustinus Mikkelsen, 5. Christen Mikkelsen, 2, deres børn.

Anders Jensen, 82 år, enkemand, aftægtsmand, som af gården forsørges. (senere overstreget). 1845:

Mikkelt Andersen er død, og hans enke gift 2den gang med

Lars Christian Pedersen, gift, 27 år, f. i Brande sogn, gårdmand.

Dorthe Kirstine Christensdatter, 38, f. h. i sognet, hans kone.

Augustinus Mikkelsen, 16.

Christen Mikkelsen, 12. deres børn.

Anders Mikkelsen, 9.

Jacob Chr. Mikkelsen 3.

Før Mikkelt Andersen overtager gården, beskrives den således:

Anders Jensen. Det nuværende matrikel hartkorn: 2.0.0.0. En engtoft ved gården østlig i byen. To agerlodder sydlig for byen, en englod vestligst i byen, to englodder nordvestlig for byen ved åen. (En Englod sydvestlig, en Eng og Hedelod sydlig og en Hedelod nord for byen).

Ny matr. nr. 4. Af eng og hedelod sydlig for byen fragår for vej mellem Omme og Langelund Mølle, vej fra benævnte vej og til Grindsted. Vej mellem Grindsted og Langelund Mølle. I hedelodden nord for byen indgår en vej fra byen til Hallundbæk. Vej mellem Omvrå og Hallundbæk. 592 1360/14000 tdr. land. 3.1.2.2 1/4 tdr. hartkorn.

Mikkel Andersen og Dorthe Kirstine Christensdatter blev gift i 1825. Hvor Dorthe Kirstine og Maren er født, ved jeg ikke (senere tilføjet med anden skrift: i Skousen, Sdr. Omme). De er født i sognet men folketællingslisten oplyser ikke hvor i sognet. Dorthe Kirstine Christensdatter blev gift 2den gang i året 1844, den 10. nov. med Lars Pedersen Uhre. Lars Christian Pedersen fik skøde på gården den 28. nov. 1845, omfattende 4a, 4d, og 4e, 7c og 5f i Filskov.

Dette skøde sammenfattes med en del anden jord ved skøde af 20 april 1865 med bl.a. matr. nr. 5e, 11?, 5a, (mergelgravsrettighed).

1850: bor på gården:

Lars Christian Pedersen, 32, f. i Brande. Bonde, smed og husfader.

Dorthe Kirstine Christensdatter, 44, hans kone, født her i sognet.

Augustinus Mikkelsen 21.

Christen Mikkelsen, 18.

Anders Mikkelsen, 14.

Jacob Chr. Mikkelsen, 8.

Marie Larsen, 5.

Karen Larsen, 1.

Maren Carstensdatter, 43, ugift, Varde, almisselem, forstanden berøvet fra fødselen.

Den førnævnte Karen 1 år gammel er Karen Arrevad, der har fortalt mig en hel del om den gamle by. Jeg fortsætter nu her med det interview der var med hende i VESTKYSTEN, den 4. September 1934, da hun fyldte 85 år.-

På Midtgården - den 4. juli 1849 blev der født en pige, som blev kaldt Karen, og så er vi kommet til begyndelsen, der var vel flere børn i begge familierne, men de vedkommer ikke dette. Disse børn voksede naturligvis op i nært venskab og delte sorger og glæder sammen, og efter hvad man sagde, havde Otto og Karen allerede som børn et godt øje til hinanden, og det kan jo godt være sandt, men trods det blev Otto og Karen alligevel 28 år, inden de besluttede sig til at gifte sig. Men den lange ventetid vidner vist mere end noget andet om den inderlige trofasthed hvormed de holdt fast ved hinanden. Karen var som ung pige på højskolen i Vrigsted, men ellers har hun vist tilbragt al sin tid på Midtgård, og hun var nok værd at have hjemme, for der blev bestilt noget, hvor Karen var med. Ja, man sagde, at al plovarbejde blev overladt til hende, for det kunne ingen gøre bedre end hun. Den 6. nov. 1877 blev det endelig til giftermål, de blev de første, der viedes i den nybyggede Filskov Kirke. De fik den lykke at leve et langt samliv der strakte ud over både sølv- og guldbryllup.

(De blev ikke det første brudepar, der blev viet i Filskov kirke. Det var en stor skuffelse for dem. Et brudepar der fik foretaget lysning i Sdr. Omme kirke, blev det første par i Filskov kirke.)

I julen 1919 brændte den gamle gård, og den blev opbygget sommeren derefter.

(Datteren sad og skrev på et postkort 3 dage før jul, da gården brændte. (Se billede side 29 af disse postkort)).

I ægteskabet var der 4 børn, hvoraf de tre lever, Ida, Johanne og Lars. Ida blev gift og bosat i Gjesten, men blev efter få års ægteskab enke.

Den 28. februar 1931 havde Karen Arrevad den sorg at miste sin mand. Kort forinden havde sønnen Lars overtaget gården. Også Johanne blev i det gamle hjem, hvor hun stadig bor sammen med sin moder, og begge tager del i gårdens arbejde.

I dag bliver Karen Arrevad så de 85. Mange er de venner, hun har vundet sig, og de er ikke blevet færre med årene.-

Otto Arrevad får skøde 10. maj 1879 (til vitterlighed undertegner Henrik Pedersen og Hans K. Kristensen). Til gården hører da matr. nr. 4a, 4d, 5f, 7c, og 11.

4b tilhører Kristen Mikkelsen, "Mosevang". 4c, Jakob Kr. Mikkelsen, "Nørregård".

Den gamle gård på billedet er fra 1862. Den gård brændte det år, da Karen var 12 år gammel. Den ny gård er bygget på det gamle sted, blot lidt nærmere vejen. Da var der endnu diger på begge sider af den gamle byvej. Det kan hun huske ganske tydeligt, fordi da hun var 5 år gammel (1854) fik hun tøj til en ny kjole af sin gudmoder (Mette Nielsen Østergård) og løb i den nye kjole på den søndre dige. Da hendes mor i 1824 kom til Filskov, havde de stude. Kun Østergården havde heste, og skulde de have barn i kirke i Sdr.Omme, måtte de til Østergården for at få køren med heste.

I hendes barndom var der et stort æbletræ i haven - ellers kun en kålgård. Da børnene i Smedegården og Midtgården blev så store, at de skulle til at gå i skole, byggede de to svogre en skole i byen. Tidligere havde der kun været omgangsskole. Skolen har ligget langs med vejen i den østlige ende af haven, men er nu flyttet op ved kirken. En af de første lærere, var den 16-årige Kræn Madsen fra Sønder Omme.

Der hvor køkkenhaven er nu - lige nede ved åen, har ligget et gammelt beboelseshus, hvor Anders Madsens mor er født (? "Fine Johanne").

Stenene i stenhøjene på gårdspladsen og i haven er syldsten fra den gamle gård. (Ingen af særlig interesse).

I 1886 var der 100 års fest i Starup for Ane Kirstine Svennings. Anders Jensens kone, der var fra Galstho i Starup sogn.

Hvordan dette hænger sammen, ved jeg ikke - det synes ikke at passe med årstallene, da Ane Kirstine Svennings er født i 1763, men der er sikkert rigtigt, at hun er fra Galstho i Starup sogn, idet den ene af de 4 gårde der i 1793 ejes af en Anders Svenningsen - åbenbart en broder til Ane Kirstine Svenningsen. (Hartkorn 2.0.1.2½)

Der var hoveri til Juellingsholm i gamle dage, siger Karen Arrevad. Det har da kun været fra den af Juellingsholm ejede gård, nemlig Vestergården. Allerede i 1759 skal der af Niels Jensen (?) være blevet givet hoveribønderne lejlighed til at købe deres gårde til selveje; men herom ved jeg intet med sikkerhed. De kunne blive selvejere, hvis de ønskede det, og ville give det gården kostede. Hoveriet blev altså ophævet inden stavnsbåndets ophævelse.

Nicoline Kirkegård skal have skrevet en bog om Sønder Omme præst, hvori bl.a. Otto Arrevads far og farfar er omtalt. De var fra Brandholm. Af andre bøger kan i denne forbindelse nævnes at Peder Larsen, Thyregodsvej i Brande har skrevet en gammel slægtsbog om Arrevad slægten. I Grindsted Dagblad 3/8/1933 en artikel om pastor Voetmann i Sdr. Omme, måske et uddrag af Nicoline Kirkegårds bog, hvis titel er "Sognepræsten". Nicoline Kirkegård er gift med August Kirkegård, Århus, en broder til Thomas Jensen i Lindbjerg, og Mourits Jensen i Hoven. Hun har været på Hoven Højskole og lever måske endnu.

Der skal være skrevet noget om Sønder Omme sogn på grundlag af Juellingsholms papirer, men disse optegnelser skal være gået tabt hos en lærer Barfod i Sdr. Omme, som nu er død.

Matr. nr. 5. (gl. gård nr. 2)

Denne gårds udvikling er den vanskeligste at følge af alle gårdene i byen, da den er udstykket og flyttet flere gange.

(Gård nr. 3, Christen Andersen, synes at være flyttet ud til sin lod på Trætte agre, længst mod nordøst, hvor gården fik tildelt sin jord i 1793) (Måske matr. 10?)

De to lodder i bymarken er slået sammen syd for gården, og 2 og 3 kaldes 5a. Første ejer efter Christen Andersen og Søren Michelsen er Christen Jensen, senere Poul Jørgensen, og senere Jørgen Poulsen.

1801: Poul Jørgensen, husbonde, 45, gift 2den gang, bonde og gårdbesidder.
Maren Jensdatter, hans kone, 45 i 1ste ægteskab.
Anders, hans søn, 14.
Cathrine, 8.
Mikkel, 5.
Karen, 3.
Ingeborg, 2.

1834 Bor på matr. nr. 5:
Jørgen Poulsen, 46.
Maren Jørgensdatter, 34.
Poul Jørgensen, 3.
Jørgen Jørgensen, 1.
Maren Jørgensdatter, 7.
Maren Jensdatter, 82, Enke, aftægtskone.
Jens Sørensen, 26.
Jens Chr. Madsen, 19.
Ingeborg Poulsdatter, 33.

Gården beskrives således: Jørgen Poulsen, gl. matr. 2.0.0.0. En engtoft ved gården østlig i byen; en agerlod næst sønden for byen, en ager- og englod sydligere, en eng- og hedelod nordøstlig og en græsningslod sydøstlig for byen. I ager- og englod indgår en markvej fra byen til Langelund Mølle. Vej mellem Hallundbæk og Langelund Mølle. Vej mellem Omvrå og Hallundbæk. En markvej. Ialt 495 13670/14000 tdr. land. 3.0.0.1 1/4 tdr. hartkorn.

1845 synes Jørgen Poulsen at være gået fra gården. Han er nu 50 år, gift, født her i sognet; skal have været sindsyg i 15 år. Han er nu husmand og lever af sin jordlod.
Maren Jørgensdatter, 44, hans kone, f. i Grindsted.
Poul Chr. Jørgensen, 15, f. h. i sognet.
Jørgen Chr. Jørgensen, 12.
Andreas Jørgensen, 8.
Inger Marie Jørgensen, 1.

Rahbechsgård

Gården beboes 1845 af:

Karen Rahbek, 51, gift f. i Ådum sogn, Ringkøbing amt, gårdmandsenke.

Anthon Rahbek, 19, f. i Skern sogn.

Marie Rahbek, 16, f. i Give sogn.

Bodil Kirstine Rahbek, 9, f. i Give sogn.

Ane Kirstine Iversdatter, 26, Give sogn, tjenestepige.

1850 er gården overtaget af:

Jens Anton Nielsen Rahbek, f. i Skern sogn, Husfader, fraværende i krigstjeneste.

Mette Christensdatter, 32, Ringgive sogn, hans kone.

Niels Rahbek, 2, f. i huset, deres søn.

Kirsten Jensdatter, 26, f. her i sognet.

Niels Chr. Madsen, 19, f. her i sognet, tjenestefolk.

Maren Christensdatter, 14, Grindsted sogn, tjenestepige.

Jørgen Poulsen synes at være flyttet over til Egebjerg i et hus:

Han er nu 62 år, aftægtsmand, forstanden berøvet siden 1831.

Maren Jørgensdatter, 50, hans kone, f. i Grindsted.

Maren Jørgensen, 23, ugift, f. her i byen, herværende som syerske, deres børn.

Andreas Jørgensen, 14.

Gården er senere delt i flere dele:

5a. Kristen Jensen Rahbek.

5b. Niels Jensen, Trædemark. + 10b.

5g. Jørgen Jørgensen.

5i. forenet med Østergården, 6a. (1890)

Om gården siger Karen Arrevad "Det meste af Rahbeks gård er nu Sofus Pedersens gård ved stationen, bygget 1863, der hvor det meste jorden lå, det år jeg gik til præst". "Søren Mortensens hus fik storstue og gæstekammer af Rahbeks gård, der da lå på banken syd for vejen. Resten fik nogen tyskere på Tykningsbanken (Woldike). Sofus Pedersens gård skal være bygget af Hans Hjortlund, en sønderjyde, som havde haft Hjortlundgård".

Sofus Pedersens gård skal senere være ejet af M. H. Michelsen, nu matr. nr. 5a, 6i, 6g.

5f indgår i Midtgårdens tilliggende.

5d, og 10a, Niels Jensen Rahbek synes at være restparcellen af Rahbekgården bevaret som slægtsgård.

Gård nr. 3, der som før nævnt ejedes af Chresten Andersen. 1787, 1790, 1801, 1805, er i 1801: 68 år gammel, i 2det ægteskab med Ane Christensdatter, 49, gift 1ste gang.

Maren, 21.

Johanne, 11, deres børn.

Inger Kirstine, 9.

Granlygård omkring 1950

Inden 1834 må den være flyttet ud til Trædemarken og delt i to parceller, der ved den nye matr. får numrene 8 og 10.

Matrikel nr. 8: Niels Andersen. Ny hartkorn 0.7.2.2 1/4. Gl. Hartkorn 0.4.1.2. En hovedlod nordøstlig for byen hvorpå huset er bygget og en englod sønden for byen. Vej fra byen til Langelund Mølle. Vej fra Hallundbæk til Langelund mølle. 151 6850/14000 tdr. land.

48 Knud Høgsbro Østergård

Matr.nr. 10, Hans Chr. Sørensen. Ny hartkorn 0.2.1.2 3/4. Gl. Hartkorn 0.1.1.2. En hedelod nordøstlig for byen, hvorpå huset er bygget og en hedelod nordøstligere mod Langelund skel. 64 12290/14000 tdr. land.

1834 siges det i folketællingslisten:

Nr.8. Hans Chr. Sørensen, 50, gift husmand, lever af sin jordlod.

Johanne Andersdatter, 46, hans kone.

Andreas Andersen, 9, almisselem.

og ligeledes 1834:

Et hus: Niels Andersen, 39, gift, husmand, lever af sin jord.

Maren Hansdatter, 42, hans kone.

Anders Nielsen, 11.

Hans Nielsen, 6.

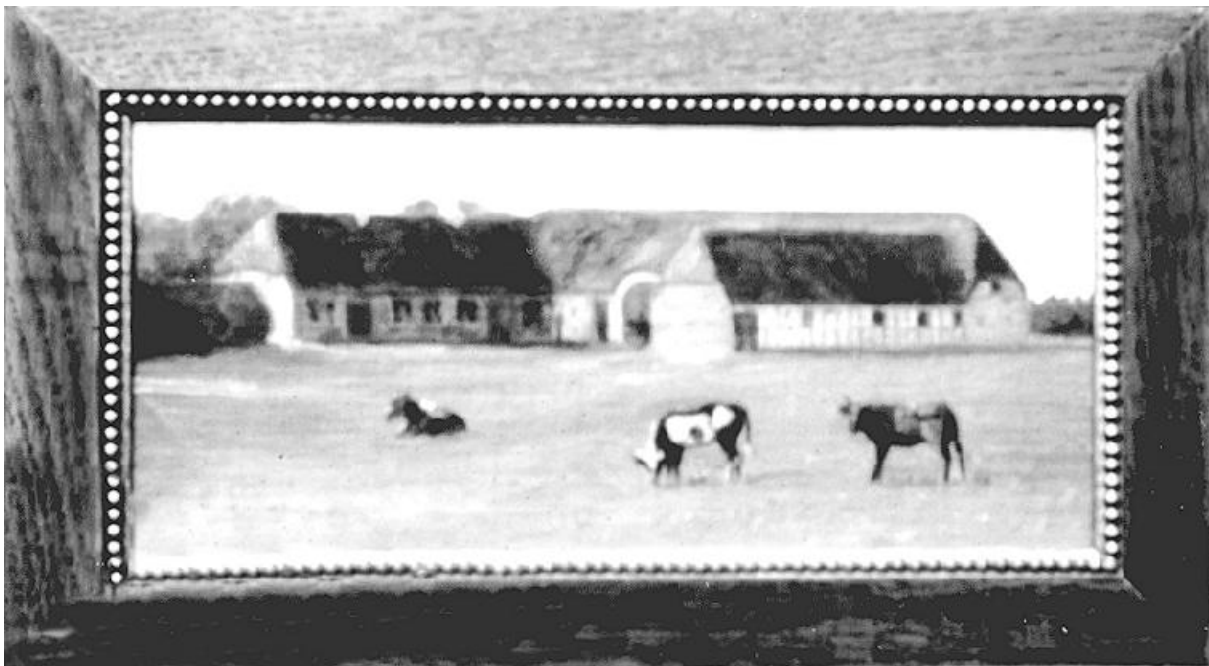
Maren Nielsdatter, 14.

Kirsten Nielsdatter, 9.

Ane Kirstine, 3.

Anders Nielsen, 71, enkemand, aftægtsmand.

Peder Sørensen, 19, tjenestekarl.

Egebjerg efter gammelt maleri

Endnu i 1845 lever Niels Andersen på sin jordlod, 50 år, født i sognet.

Maren Hansdatter, 53, hans kone.

Maren Nielsdatter, 25, gift.

Anders Nielsen, 21, ugift.

Kirsten Nielsdatter, 19, ugift.

Ane Kirstine Nielsdatter, 14, ugift.

Maren Andersdatter, 4.

1850 nævnes det, at i Egebjerg bor: Niels Andersen, 55, f. i Strelluf.
Maren Hansdatter, 59, f. her i sognet.
Hans Nielsen, 22, f. her i sognet.
Ane Kirstine Nielsen, 20.
Anders Nielsen, 28, gift, fraværende i krigstjeneste, født i huset.

Heraf kan man slutte, at de har boet i Egebjerg i over 28 år, altså bosat sig før 1822.
I samme hus bor endvidere:
Ane Kirstine Iversen, 31, gift, f. i Give, sidstnævntes kone opholder sig her som lem af familien.
Kirstine Andersen, 2, f. i huset, deres datter.
Claus Christensen, 14, Ringgive, hyrde.
Maren Andersen, 10, f. her i sognet, husfaderens broderdatter, almisselem.
Hans Christian Sørensens husmandslod er i 1845 gået over til en svigersøn.

Jens Christian Nielsen, 34, gift, f. h. i sognet. husmand lever af sin jordlod.
Karen Hansdatter, 27, gift, hans kone f. h. i sognet.
Johanne Jensdatter, 5.
Hans Chr. Jensen, 2.
Johanne Andersdatter, 57, enke, f. i Grindsted, inderste og aftægtskone.
Johan Phillip Nielsen, 27, gift, f. h. i sognet, inderste og daglejer.

1850 oplyses følgende, der supplerer foranstående:
Egebjerg: Jens Chr. Nielsen, 39, f. h. i sognet.
Karen Hansdatter, 32, hans kone, f. h. i s.
Johanne Jensen, 10.
Hans Chr. Jensen, 7.
Marianne Jensen, 4.
Johanne Andersdatter, 62, enke, f. i Grinsted, Konens moder, nyder aftægt.

Hans Chr. Sørensen må antagelig have bosat sig i Egebjerg før 1818 da datteren er født. Denne husmandslod er senere delt i to dele og solgt til Niels Jensen Rahbek (10a) og Niels Jensen Trædemark (10b.)

Matr. nr. 8 ejes derimod senere af Kristen L. Nielsen.
Tilbage bliver så af de gamle ejendomme fra før 1840.

Matr. nr. 9. Egebjerggården.
Den beboes i 1834 af:
Jens Christensen, 54, gift, husmand, lever af sin jordlod.
Karen Marie Sørensdatter, 49 år, hans kone.
Ane Kathrine Jensdatter, 16.
Søren Jensen, 12, deres børn.
Jens Jensen, 8.

50 Knud Høgsbro Østergård

1845:

Christen Jensen, 32 gift, f. h. i s., gårdmand.

Ane Catrine Christenrdatter, f. i Ringgive sogn, hans kone.

Jens Christensen, 4 deres børn.

Christian Christensen, 2.

Jens Christensen, 66, f. i Ringgive.

Karen Marie Søfrendatter, 62, f. h. i s. Husfaderens forældre, aftægtsfolk.

Egebjerg omkring 1915

1850:

Christian Jensen, 36, gift, f. i huset, 36, bonde.

Ane Kathrine Christensdatter, 35, hans kone, f. i Ringgive.

Jens Egebjerg, 9, f. i huset.

Christen Christensen, 7.

Karen Marie Christensdatter.

Anton Christensen, 3.

Jens Jensen, 24, f. i huset. Mandens broder, fraværende i krigstjeneste.

Isak Clausen, 22, tjenestekarl, f. i sognet.

Når Christen Jensen er født i huset 1814, må Jens Christensen have bosat sig på Egebjerg inden

dette år. Som før nævnt er det antagelig en del af jorden fra gård nr. 5, der fik den tildelt ved udskiftningen.

Det er antagelig Jens Christensens fader, der i 1793 er med ved mødet i Vejle og underskriver for Christen Nielsen Brande: Christen Jensen Utoft - og som har været skrevet for agrene syd for gård nr. 2 og 3 umiddelbart efter Søren Michelsen og Christen Andersen.

Senere ejes matr. nr. 9 af følgende tre:

9a. Jens Kristensen Egebjerg, senere + 9d og 9f.

9b. Kristen Kristensen Egebjerg, senere 9b og 9c.

9c. Terkel Jørgensen, senere 9e.

Den gamle gård er ca. 1840 beskrevet således:

En hovedlod nordvestlig for byen, hvorpå huset er bygget og en englod sydvestlig for byen.

Matr. nr. 9. Gl. hartkorn: 0.6.1.1 1/3 upriviligeret. Vej fra byen til Omvrå. Vej mellem Omvrå og Hallundbæk. 158 4110/14000 tdr. land. Ny hartkorn 1.1.1.2 3/4.

Af mindre ejendomme, hvis beliggenhed jeg ikke kender, og hvis ejendomsforhold ikke kan følges, er der stadig to småhuse: 1834 nævnes et hus:

Mathias Jepsen, 42, gift, husmand, lever af sin jordlod.

Bertha Hansdatter, 50, hans kone.

Marianne Mathiasdatter, 13, deres børn.

Hans Mathiasen, 10.

Maren Nielsdatter, 77, enke, Inderste og almisselem.

Endvidere 1834 Et hus:

Ane Jacobsdatter, 36, gift, husmandskone, lever af sin jordlod.

Jacob Johnsen, 9.

Kirsten Johnsdatter, 5, hendes børn.

Laura Johnsdatter, 1.

1845 er der også to små ejendomme uden nærmere oplysninger om, 1 hus:

John Lauritzen, 55, f. h. i s., husmand, lever af sin jordlod.

Ane Jakobsdatter, 47, f. i Hejnsvig sogn, hans kone.

Laura Johnsdatter, 12, f. h. i s., deres børn.

Maren Marie Johnsdatter, 8, f. h. i s.

1 hus: Mikkell Andersen, 47, gift, f. i Ølgod sogn, Husmand, lever af sin jordlod.

Ane Kirstine Sørensdatter, 40 år, hans kone.

Anders Mikkelsen, 8, f. h. i s.

1850 findes de samme to huse, i det ene bor:

Ane Jakobsdatter, 52, der nu er enke, født i Hejnsvig sogn.

Jakob Johnsen, 25, ugift.

Laura Johnsen, 17, f. i huset.

Maren Marie Johnsen, 14.

Børnene tjener tildels ude. Huset er bygget før 1833.

I det andet hus bor i 1850:

Christen Olesen, 43, f. i Oddum s., Ringkøbing Amt, bonde og daglejer.

Ane Henriksdatter, 37, f. i Egvad s., hans kone.

Mette Marie Christensdatter, 6, Oddum, deres børn.

Henrik Christensen, 5, f. h. i huset. Ole Christensen, 2, f. i huset.

Christen Olesen må være kommet til sognet 1845 og åbenbart købt Mikkell Andersens ejendom.

52 Knud Høgsbro Østergård

Inden Østergården omtales skal Hjortlundgårds ejere nævnes i fortsættelse af den før givne omtale. 1834 er der i Hjortlund en gård og et hus; på gården bor nu sønnen:

Jens Gregersen, 36 år, gift, gårdmand.

Birthe Marie Knudsdatter, 44, hans kone.

Gregers Jensen, 70, enkemand og aftægtsmand.

Woldborg Nielsdatter, 44, enke, tjenestefolk.

Sidsel Marie Andersdatter, 18, ugift.

I et hus bor:

Søren Iversen, 31, gift, Hjulmand.

Kirsten Gregeersdatter, 32, hans kone.

Ane Sørensdatter, 7.

Ane Marie Sørensdatter, 3, deres børn.

Hjortlund beskrives således: En hovedlod sønden for byen, omkring gården. Ny matr. nr. 7a. Gregers Jensen. En englod vestligst i byen og en englod nordvestlig for byen, sønden åen. Gården kaldes Hjortlundgård. Upriviligeret hartkorn 2.4.0.2 3/4. 2c. Lillesø 90480. Takst 0. 2d. Storesø. 222640. Takst 0. Vej mellem Omme og Langelund Mølle. Vej fra benævnte vej til Grindsted. Vej mellem Grindsted og Langelund Mølle. 1281 12920/14000 tdr. land = 3.7.3.1 tdr. hartkorn.

7b. Ejeren Gregers Jensen, men brugeren Niels Pedersen. En englod sydøstligst på marken ved Greenskrog skel. 5 6510/14000 tdr. land = 0.0.2.1 tdr. hartkorn. Brugeren bor i Billund by, Grene sogn.

7c. Senere udskilt. Lars Christian Pedersen. En englod østligst i byen, syd for åen. 0.0.1.2 1/2. 23 skp.

1845 nævnes i Hjortlund:

Jens Gregersen, 47, gift, gårdmand, f. i sognet.

Birthe Marie Knudsdatter, 53, hans kone, f. i Borris sogn.

Gregers Sørensen, 8, f. h. i Sognet, plejebarn.

1. hus: Jørgen Mikkelsen, 29, gift, f. i Hejnsvig, husmand, lever af sin jordlod.

Ane Gregersdatter, 34, f. h. i Sognet, hans kone.

Ane Eriksen, 8.

Jørgen Chr. Eriksen, 5, deres børn.

Maren Jørgensen, 2.

2. hus: Niels Peder Mathiasen, 28, gift, f. i Sognet, lever af sin jordlod.

Else Kirstine Madsdatter, 38, Borris sogn, hans kone.

Zidsel Katrine Nielsen, 4, f. h. i Sognet, deres datter.

1850 er der i Hjortlund en gård:

Jens Gregersen, 51, gift, f. i huset.

Birthe Marie Knudsdatter, 59, hans kone, f. i Borris sogn.

Kirsten Jensdatter, f. h. i Sognet, tjenestepige.

Gregers Sørensen, 13, mandens søstersøn, hyrde.

1 hus: Jørgen Michelsen, 34, f. i Hejnsvig sogn, bonde og daglejer.
Ane Gregersdatter, 39, hans kone, født i sognet.
Ane Eriksen, 13, født i sognet.
Jørgen Christen Egsgård, 10, født i Vorbasse sogn, deres børn.
Maren Jørgensen, 7, født i huset.
Kirstine Jørgensen, 4, født i huset.
Gregers Jørgensen, 2, født i huset.

2 hus. Mikkell Andersen, 52, gift, f. i Ølgod sogn, bonde, daglejer.
Maren Kirstine Sørensdatter, 46, hans kone, tjener noget ude.
Anders Mikkelsen, 14, deres søn. (I 1845 boede de et andet sted i byen).

3 hus. Hans Jørgensen, 50, gift, Malt sogn, Ribe amt, Bonde, husfader.
Ane Kathrine Pedersdatter, f. i Malt sogn, hans kone.
Senere ejes:
7a. af Hans P. Nissen.
7k. og 7ai. af Kristian Friis.
7ah. Af Martin Nissen.

Hans P. Nissen kaldes vistnok Hans Hjortlund. Han var sønderjyde.
Hjortlund ejedes i 1932 af Poul Nissen. Hans far hed Hans Peder Nissen. Hans bedstefader Hans Sørensen Nissen, som havde skøde på gården i 1863, men alle papirerne brændt. 1902 var det lidt tilbage af et Kreditforeningslån på 60 år.
I Poul Nissens bedstefaders tid havde den endnu 700 tdr. land.
Gården ligger øst for vejen fra Grindsted til Filskov, på en bakkeskråning mod nord. Det er her, der findes talrige store granitsten i sylden under udlængerne. Stuehuset er brændt (1908?), og syldstenene herfra blev delvis solgt og delvis hugget i stykker til grundmur under huset. Mange af stenene var for store til at lægge ned igen som syld. 2 sten blev solgt til gravmonumenter til stenhugger P. Jacobsen, Grindsted. De var glat tilhuggede, uden kløvemærker og over 2 alen lange. Nogle andre omtrent helt firkantede blev også solgt til Grindsted.

Den på billedet viste sten har kløvemærker der er ca. 50 mm brede, i alt 9, med en indbyrdes afstand af 100-120 mm. Under kostalden er der 25 tilhuggede syldsten. "En del var af en blå granitart, som ellers ikke findes på egnen" (Poul Nissen). Under laden er der 2 sten på 52 tommer.

I kærret var det næsten ikke til at pløje for rødder. Der var brændte egestammer så store, at man ikke kunde spænde over dem.

Foruden de førnævnte matrikelnumre har der været et Matr. nr. 11, gl. hartkorn 0.0.3.1. ejet af Chresten Madsen, der bor i Omme Østerby under matr. nr. 6.

En englod sydlig for byen. 7 13290/14000 tdr. land = 0.1.1.1 1/4. tdr. hartkorn. Denne parcel tilhører senere Otto Arrevad i Midtgården.

Filskov byes gadejord 1 12940/14000 tdr. land. Filskov byes areal 5508 6540/14000 tdr. land.
Byens gamle hartkorn 18.3.1.1. Byens nye hartkorn 28.7.3.0 1/4.

54 Knud Høgsbro Østergård

Antal beboere i Filskov	1787	65
	1801	70
	1834	66
	1845	79
	1850	80

Matr. nr. 6a og 6b. Østergården.

1801 bor Christen Nielsen Brande alene på gården.

Christen Nielsen, husbonde, 59, bonde og gårdbesidder.

Mette Pedersdatter, hans kone, 43.

Ane, 15 aar.

Karen, 13.

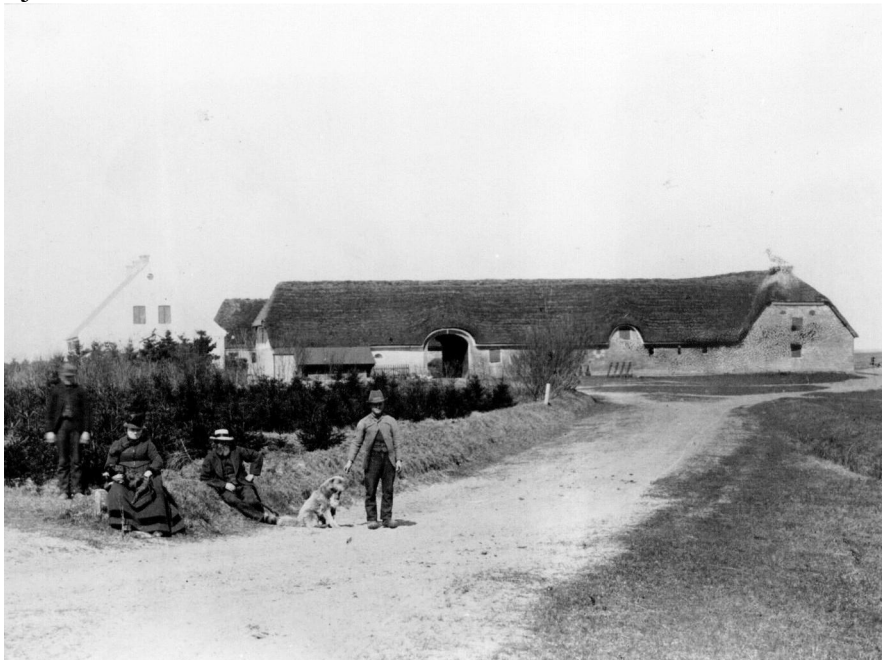
Niels, 11, deres børn.

Ane Cathrine, 8.

Peder, 5.

Johanne, 3.

De har ingen tjenestefolk.

Østergård omkring 1890

Det er hele deres børneflokk, der her nævnes. Om deres senere liv vides ikke ret meget. Deres ældste datter, Anne, f. 1786, blev gift i Langelund Mølle. Karen f. 1788, gift i Egsgård. Niels, f. ca. 1790, fik gården i Filskov. Om de to andre døttre vides kun, at den ene blev gift i Borris. Sønnen Peder, døde i 1813 i Filskov.

1834 bor på Østergård:

Niels Christensen, 44, gift, Gårdmand.

Karen Andersdatter, 32, hans kone.

Mette Nielsdatter, 7.

Christen Nielsen, 4.

Anders Nielsen, 2.

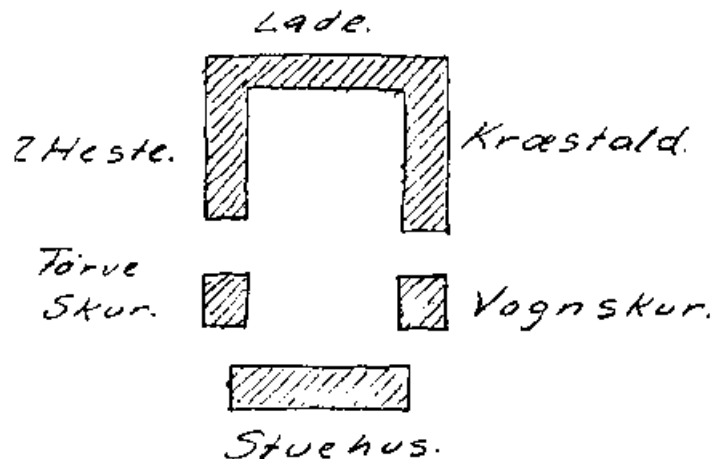
Mette Pedersdatter, 78, enke, aftægtskone.

Christen Nielsen Brande, døde som før nævnt, den 30. januar 1829 som aftægtsmand i Filskov, 87 år gammel og blev begravet på Sønder Omme kirkegård.

Mette Pedersdatter, var datter af Peder Jensen, Storgård, i Ejstrup sogn. Da kirkebogen for Ejstrup sogn først begynder 1814, har det hidtil ikke været muligt at supplere disse oplysninger i fars slægtsbog. Sognet var annex til Nr. Snede til 1894. Det ligger i Vrads herred, Århus amt. 3½ mil s/v for Silkeborg, og 5 mil v/n/v for Horsens ved Skern å. (Udpræget hedesogn).

Sognet har hørt under Århus Domkirke (TrapV 233). Der nævnes ikke nogen Storgård. Mette Pedersdatter døde 15. december 1836, 80 år gammel som aftægtskone i Filskov, begravet 26. december i Sønder Omme.

I 1820 skal den gamle gård ved broen være flyttet op til vejen fra Omme til Vejle. Det er dog vist sket noget senere, da den i gårdbeskrivelsen ved den nye matrikulering endnu synes at ligge nede i den østlige ende af byen.

Skitse af den gamle Østergård

Niels Christensen, upriviligeret nuværende hartkorn 3.2.2.0. Nr. 6a. En hovedlod ved gården østligst i byen, en englod nordvest for byen, sønden for åen og en englod sønden for byen. Vej mellem Lille Brande og Langelund Mølle. Vej fra byen til bemeldte vej. Vej mellem Omme og Langelund Mølle. Vej mellem først og sidst nævnte vej. Vej mellem Grindsted og Langelund Mølle. Markvej. 583 5700/14000 tdr. land.

6b. Een samlet lod, hvorpå gården er bygget, sydøstlig for byen mod Egsgårds skel, hører under det for 6a. anførte hartkorn. Vej mellem Lille Brande og Langelund Mølle. Vej mellem Omme og Langelund Mølle. Vejen mellem benævnte veje. Vej mellem Grindsted og Langelund Mølle. 331 4550/14000 tdr. land. 0.7.2.2½ tdr. hartkorn.

Den sidstnævnte lod er antagelig den gamle kros lod. Østergården har da oprindelig haft et areal på 914 tdr. land.

Da gården blev flyttet op på den nuværende plads, kom den til at bestå af følgende bygninger: Da det var det gamle bygningstømmer, der blev anvendt, har bygningerne sikkert haft samme bredde: Ca. 7-8 alen. De havde lerklinede egebindingsværk vægge. Om vinteren blev der lagt sajer op ad væggene for at beskytte dem mod frost og sne - helt op til vinduerne. Have var der intet af. Kun en lille kålgård sønden for stuehuset.

Niels Christensen gik længe hjemme, inden han blev gift. Han var efterhånden ved at blive en gammel ungkarl. Så en dag da Hans Jokum Lauridsen og John i Ildvad, som gik som kræmmer, kom til Østergården i Filskov - blev de spurgt, om de ikke kendte en pige, der kunde passe. Jo - John havde da en søster. Så blev det aftalt, at de skulle mødes på Vorbasse Marked, og det gjorde de, og så gav han hende en paraply og han fik en urkæde - og så var de forlovede.

Det var Karen Andersdatter, f. 1802 på Drostrupgård i Læborg sogn ved Vejen. John i Ildvad, hendes bror, var født i 1798. Forlovelsen er antagelig sket 1825 eller - 26, da har Niels Christensen været 35-36 år gammel. Den 14. oktober 1826 holdt de bryllup i Læborg kirke.

Hendes forældre var Anders Johnsen, f. i Bække 1765, der i 1797 blev gift med Else Marie Jepsdatter fra Drostrupgård, f. 1776. Anders Johnsen overtog Drostrupgård efter sin svigerfader, Jep Nielsen, vistnok i 1797. Han var hovbonde til Estrup, en kraftkarl, som engang var i konflikt med myndighederne. Godsejeren ville ikke lade fæsteren gå til grunde, for så blev gården jo fæsteledig. (Se herom i Lauridsens slægtsbog 5. led II)

Et dokument for overgang til selveje og udskiftning fra Estrup Hovedgård udfærdiget af Henrik Christian Lautrup til Estrup 1799, fandtes hos tante Dagmar i Filskov 1932. Det stammer fra Østergården - og er antagelig fra Drostrupgård.

Niels Christensen og Karen Andersdatter havde følgende børn:

1. Mette Nielsdatter, f. i Filskov Østergård, 30. januar 1828, gift 1ste gang med Adser Jacobsen, Bregnehoved i Give sogn. 2den gang med Hans Jokum Lauridsen, Vejen. Det er denne Adser Jakobsen, som min far, Adser Jakobsen Nielsen Østergård er opkaldt efter. Adser Jakobsen døde 19. Februar 1869, og var altså svoger til min bedstefar. Deres billeder skal være på Østergården. Navnet Adser, udtalte de gamle "Åser", det er et gammelt jydsk navn, der endnu bruges her i Starup sogn. Oldnordisk: Assur.
2. Christen Nielsen, eller som han senere kaldtes "Kræ Kromand" - født i Filskov Østergård, 1. september 1830, døbt i Sdr. Omme kirke 10. okt. s. å. Død 4. nov. 1911, begravet 11. nov. s. sted. "Bedstefar". (se senere).
3. Anders Nielsen, f. 15. Februar 1833 i Filskov, død i Vejle, 31. maj 1914. Giftede sig 1. i 1860 med Mette Marie Hansen i Ulkind, og fik med hende Vestergården i Ulkind. Hun døde i 1868. Gift 2. med Kirstine Marie Madsen, den 19. nov. 1869. Hun døde 18. Juni 1883. Han skal have været medlem af amtsrådet i Vejle. Veteran fra 1864. Var meget med i den grundtvigske bevægelse og var et åndeligt interesseret menneske. Han holdt meget af at synge. Jeg mindes ikke at have set ham.
4. Else Marie Nielsen. f. 11. juni 1838 i Filskov. Hjemmedøbt 12 juni, fremstillet 12 august, s.å. Død den 25. september 1908 i Viborg som sindsyg. Som ung pige blev hun holdt for nar af en der hed Thomas Jensen, Hoven. Thomas Jensen var noget "letsindig". Han kørte fragt, og snakkede med kropigerne. Else Marie skulle møde ham ved Vestergården; så blev hun klar over, at det ikke var alvor. Senere var hun husbestyrerinde hos broderen Johannes i Hørup. (fortalt af P. Lykke, Åstrup).
5. Bodil Kirstine Nielsen, f. 21. Oktober 1840 i Filskov, døbt 27. dec. 1840 i Sdr. Omme kirke, død den 30. nov. 1915 i Østergårdens aftægtsbolig i Filskov. Gift 27. nov. 1861 i Sdr. Omme kirke med Hans Christian Christensen, f. 23. juli 1839 i Vindbjerg, en broder til min fars rigtige moder. Søn af Christian Hansen og Else Kathrine Iversdatter, Vindbjerg i Ringgive sogn. Død i Filskov 25. marts 1901. Ejer af Østergården. (se senere).
6. Peder Nielsen, f. 5. april 1843 i Filskov, døbt 5. juni s.å. Død i juni 1884, vistnok som sindsyg, (hængte sig?) boede vistnok hos broderen i Hørup.
7. Johannes Nielsen, f. 8. juli 1846 i Filskov, døbt i Sdr. Omme kirke 13. sept. s.å. Var ejer af en god gård i Hørup ved Jelling. Gift 1. d. 21. Sep. 1877 med Marie Sørensen af Pjedsted,

død 2. December 1877. Gift 2. d. 23. maj 1883 med Kirsten Jensen af Stalderup f. 28. Februar 1859.

“Og så videre.” Radiocauterier 1939.

Men tiden går! Jo nu må lyset lukkes,
skønt der blir tinget både snildt og hedt.
Han sover hurtigt ind - en bog der lukkes,
den lille hånd i din hånd slappes lidt.
Hvor stille nu herinde! Men fra ude
på gaden høres aftenjagten tude:
Liv haster efter liv, med åndenød.
En storby tror, at ro betyder død!

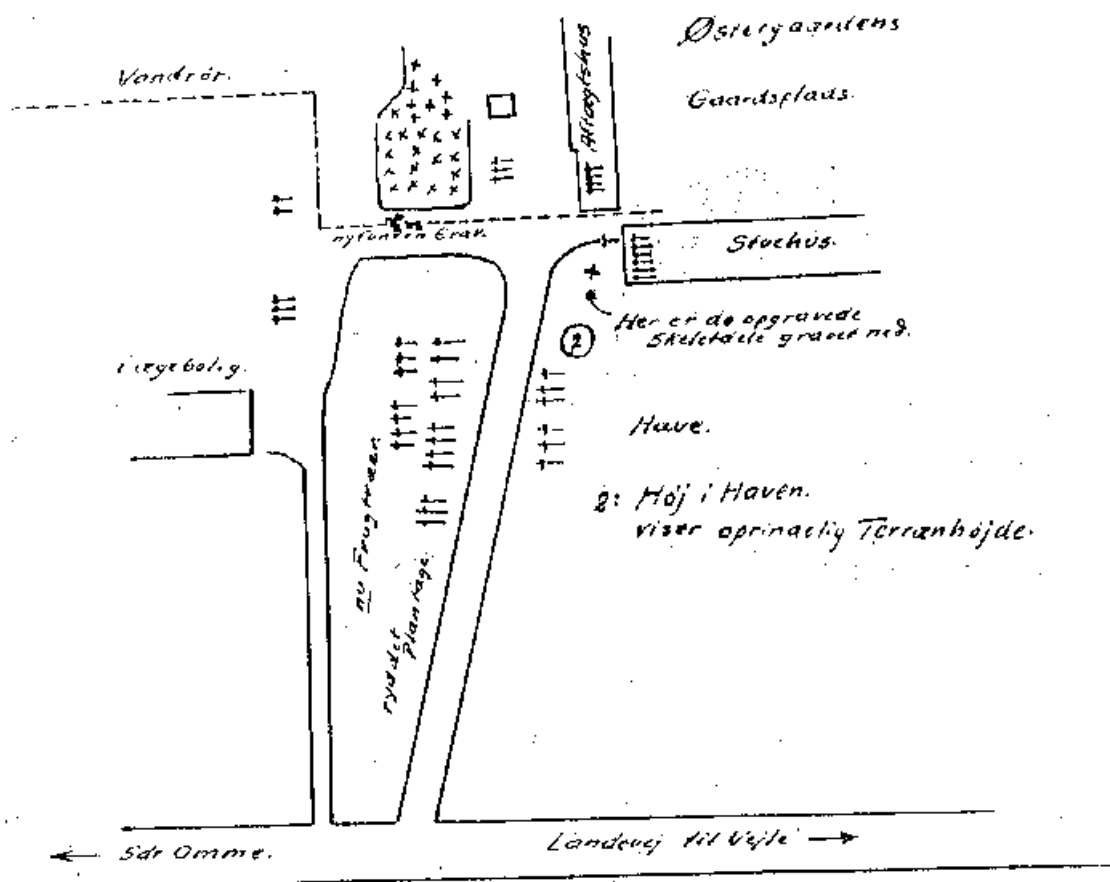
Du hører, når du lytter, både din
og drengens fredelige åndedræt:
dit eget langsomt som en slidt maskine,
hans let og ubesværet, regelret.
Han famler om din hals med kærlig dvælen,
for selv i søvnen er han sød og kælen,
og når han drejer sig omkring, hvor tryk
han vender dig den lille lune ryg.

Så ligger i da skjult af nattens dække,
så ene med hinanden som vi kan.
Og dog - det er som stod der her en række,
af mange mennesker, af mand ved mand.
Ja det er slægtens lange, lange kæde,
som skjult i mørket om os er tilstæde,
de føles værende i dette nu,
skønt bare vi to lever, jeg og du.

Her nærmest mig min far, den sidste døde;
Jeg kender ingen fler, man glæmmes snart.
Men hver af dem, som her har givet møde,
har lagt sit præg til vores væsens art,
og hver for sig vor træk, jeg syns jeg kender:
de samme korte brede arbejdshænder:
Det kendes tungt og godt af venlighed,
at være et imellem mange led.

Som bølgen rejser sig af hav, og bølgen
forgår når den har ført sit stykke vej,
den blir til nye bølger - rækkefølgen
af slægten på den anden side dig!
Og derfor søn! Skal også vi med ro,
forgå i tidens glæmsel begge to,
men leve uforknytt med hvad vi ved,
om denne verdens korte evighed.

Af Mogens Lorentzen.

Oversigt
over fundne Grave ved
Filskov Østergaard.